

ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΤΑΙΡΙΩΝ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΜΕΛΕΤΗ & ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ, ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ
& ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΤΟΣ 2015/ΤΕΥΧΟΣ 8-9

*Βασίλης Α. Δούβλης,
Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Δικηγόρος*

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΤΗΣ -
ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ: «Η ΜΕΓΑΛΗ
ΧΙΜΑΙΡΑ»;

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

nbonline.gr

ΨΗΦΙΑΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Βασίλης Α. Δούβλης,
Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Δικηγόρος

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ -
ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ: «Η ΜΕΓΑΛΗ ΧΙΜΑΙΡΑ»;

Ανάτυπο από το «ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΤΑΙΡΙΩΝ»

Τεύχος 8-9 / Έτος 2015

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΒΕ

Μαυρομικάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Διεθνείς δράσεις κατά της φοροδιαφυγής - φοροαποφυγής: «Η Μεγάλη Χίμαιρα»;^{* **}

Βασίλης Α. Δούβλης,
Καθηγητής Παντείου
Πανεπιστημίου,
Δικηγόρος

Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή ως όψεις του ίδιου ουσιαστικά προβλήματος αποτελούν τυπικά διαχρονικό στόχο αντιμετώπισης από κυβερνήσεις, πιο πρόσφατα δε και από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ σε συνεργασία με τους G20. Με εμπροσθοφυλακή τις σχετικές ενέργειες των ΗΠΑ και με κύριο όπλο τις επαπειλούμενες σοβαρές ποινικές καθώς και οικονομικές κυρώσεις κατά τραπεζών και στελεχών τους που υποθάλλουν αντίστοιχες κινήσεις, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, πληθαίνουν οι προσπάθειες περιστολής έστω του δημοσιονομικά και κοινωνικά άκρως βλαπτικού αυτού σύνθετου φαινομένου. Το ίδιο πνεύμα μοιάζει να ενστερνίζεται γενικότερα και η ΕΕ, η νομοθεσία όμως της οποίας εξακολουθεί στο ζήτημα αυτό να είναι αποσπασματική και χωρίς απτά αποτελέσματα. Η Ελλάδα από την πλευρά της εμφανίζει άκρως απαγορευτική εικόνα στον εν λόγω τομέα, ακόμη και υπό την πίεση των μνημονιακών δεσμεύσεων. Καθοριστικός παράγοντας που εκτρέφει τον συνεχώς διογκούμενο πακτωλό «μαύρων/βρώμικων» κεφαλαίων ανά τον κόσμο παραμένει το πολύ καλά οργανωμένο σε διεθνοποιημένη βάση εξωχώριο σύστημα σε όλες τις άμεσες ή έμμεσες μορφές του, όπου φυσικά η ύπαρξη φορολογικών παραδείσων αποτελεί *sine qua non* προϋπόθεση. Το αντίδοτο της αυτόματης κυρίως ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών μεταξύ αρμόδιων εθνικών υπηρεσιών υπό διεθνές καθεστώς κάλυψης που προωθείται πρόσφατα φαίνεται να συνιστά το σύγχρονο δόρυ καταστολής της παγκόσμιας φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής, η οποία βεβαίως αποτελεί βασικό συστατικό διεύρυνσης της αποκαλούμενης «αφανούς, κρυφής ή σκιώδους» Οικονομίας. Το αν όμως τα σχετικά μέτρα τελικά αποδώσουν ή αντίθετα μετατραπούν σε μοχλό περαιτέρω συγκάλυψης του όλου προβλήματος δεν έχει οριστικά κριθεί. Εξαρτάται μελλοντικά από την ύπαρξη πραγματικής και σταθερής βούλησης των εμπλεκόμενων διεθνών και εθνικών παραγόντων για την ευθεία επιτέλους αντιμετώπιση της συστημικής αυτής παθογένειας.

Περιεχόμενα

- A. Η ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών
- B. Η διεθνοποίηση του αγώνα κατά της φοροδιαφυγής - φοροαποφυγής: λύση ή συγκάλυψη του όλου προβλήματος;

1. Το πρόβλημα της φοροδιαφυγής δεν προέκυψε φυσικά πρόσφατα¹.

* Ο τίτλος παραπέμπει -με ό,τι τούτο ήθελε σημαίνει- στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση (πρώτη έκδ. Μαυρίδης, Αθήνα, 1953 και πιο πρόσφατη έκδ. Εστία, Αθήνα, 2014⁵¹), το οποίο εμφανίσθηκε ως αναθεωρημένη μορφή του μυθιστορήματος με τίτλο «Χίμαιρα» (πρώτη έκδ. περιοδ. «Νέα Εστία», Αθήνα, 1936).

** Η παρούσα μελέτη πρόκειται να συμπεριληφθεί σε Τιμητικό Τόμο για τον εκλεκτό συνάδελφο και φίλο Ομότιμο Καθηγητή Ε. Σκαλίδη. Η σχετική επικαιροποίηση εκτείνεται έως και τον Αύγουστο 2015.

1. Αναλυτικότερα, Β. Δούβλης, Ο έλεγχος για το ξέπλυμα μαύρου χρήματος στους χρηματοπιστωτικούς ομίλους εντός και εκτός ΕΕ, ΕλλΔνη 2011,1304· Ο ίδιος, Τραπεζικό απόρρητο, προστασία προ-

Ανέκαθεν η πλειοψηφία των φορολογουμένων είχε και εξακολουθεί να έχει την τάση να εμφανίζει στις αρμόδιες φορολογικές αρχές χαμηλότερα εισοδήματα από τα πραγματικά, σε

σωπικών δεδομένων και νομιμοποίηση παράνομων εσόδων κατά τη διεξαγωγή φορολογικών ελέγχων, ΔΕΕ 2012,1093 επ., 1103, 1106 επ., 1108· Ο ίδιος, Ελληνικό Δημόσιο vs Ιδιωτών Δανειστών, ΔΕΕ 2013,1107 επ., 1111 επ., 1122, με περαιτέρω βιβλιογραφία· Ο ίδιος, Η διασυννοριακή δέσμευση, κατάσχεση και δήμευση προϊόντων νομιμοποίησης παράνομων εσόδων στο κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο, ΔΕΕ 2014,916 επ., 918 επ., 926 και Αίνος Μνήμης Καθηγητού Η. Κρίσπη, 2015, 503 επ., 507 επ., 522, με επιπλέον παραπομπές· Κ. Φινοκαλιώτης, Φορολογικό δίκαιο, 2014⁵, 311 επ., τονίζοντας τη διεθνή διάσταση του ζητήματος.

συνδυασμό με την προσπάθεια να μείνουν στο φορολογικό απυρόβλητο όσα γίνεται περισσότερο από πάγια ή μη περιουσιακά στοιχεία με ιδιαίτερη οικονομική αξία. Μάλιστα όσο πιο επιθετική φορολογική πολιτική ακολουθείται από μία κυβέρνηση, τόσο αυξάνεται η ροπή προς φοροδιαφυγή, με την τελευταία από ένα σημείο και πέρα να εκλαμβάνεται ως ένα είδος «νόμιμης άμυνας». Χαρακτηριστική περίπτωση, η Ελλάδα της βιούμενης κρίσης, όπου η συστηματική υπερφορολόγηση των τελευταίων ετών έχει δημιουργήσει σειρά σοβαρών αντανάκλαστικών οικονομικών, νομικών και λοιπών κοινωνικών προβλημάτων². Βεβαίως, η κρατική μηχανή με τη σειρά της δεν έμεινε ποτέ απαθής απέναντι σε αυτή την κατάσταση, μεθοδεύοντας διάφορες λύσεις εξώθησης στην ουσία των φορολογουμένων να αποκαλύψουν την αληθινή περιουσιακή τους εικόνα. Δεν θα μπορούσε άλλωστε να γίνει διαφορετικά, δεδομένου ότι η φορολόγηση φυσικών και νομικών προσώπων αποτελεί την κύρια πηγή δημοσιονομικών εσόδων, ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης με παράλληλη ύφεση.

Νέα διάσταση στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δόθηκε οπωσδήποτε με την έλευση της τηλεματικής, οι προηγμένες εφαρμογές της οποίας έχουν συμβάλει αποφασιστικά στην ανακάλυψη αποκρυβέντων φορολογικών εσόδων κάθε μορφής, μέσω πρωτίστως της ευχέρειας διασταύρωσης των οικείων στοιχείων από τους αρμοδίους. Με τον τρόπο αυτόν, οι υπεύθυνες υπηρεσίες αναμορφώθηκαν ουσιαστικά εκ βάθρων, όσο δε ριζικότερη υπήρξε αυτή η μετεξέλιξη τόσο καλύτερα και τα αποτελέσματα ως προς την επαύξηση των κρατικών εσόδων από τη φορολογία. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η αντίστοιχη υπηρεσία των ΗΠΑ IRS (Internal Revenue Service)³, η οποία βασιζόμενη σε αυστηρότατο ποινικού κυρίως χαρακτήρα νομικό υπόβαθρο θεωρείται παγκοσμίως ως υπόδειγμα οργάνωσης και αποδοτικότητας.

2. Όμως κατά τον γνωστό φυσικό νόμο, που έχει πολλές μεταφορικές κοινωνικοοικονομικές και όχι μόνο προ-

εκτάσεις, κάθε δράση προκαλεί αντίδραση. Έτσι συνεπώς και στην προκειμένη περίπτωση, η αύξουσα κρατική πίεση επί των φορολογουμένων σε όλα τα δυνατά επίπεδα, με σημαντική πλέον επεμβατικότητα, μερικές δε φορές και παραβατικότητα όσον αφορά στην εν γένει συνταγματική προστασία της προσωπικότητας και λοιπών θεμελιωδών δικαιωμάτων, των προσωπικών δεδομένων κ.λπ.⁴, δημιούργησε αντίρροπες συμπεριφορές ανάπτυξης συνεχώς νέων τεχνικών φορολογικής απόκρυψης. Στήθηκε με τον τρόπο αυτόν ένας κύκλος, με τις φορολογικές αρχές στον ρόλο του κυνηγού και τους φορολογούμενους ως είδος θηράματος, γεγονός που σε τελευταία ανάλυση ανατροφοδότησε και εξακολουθεί να το κάνει το όλο σχήμα. Μάλιστα η πρόσφατη οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007-2008 από τις ΗΠΑ για να εξαπλωθεί γρήγορα σε ολόκληρη την Ευρώπη με διάφορες μορφές⁵, επέτεινε τη δημοσιονομική ανάγκη άμεσης επαύξησης των φορολογικών εσόδων, γεγονός που με τη σειρά του ενίσχυσε σημαντικά τα παραπάνω ευρύτερα φαινόμενα.

Απέναντι σε όλη αυτή την υπό συνεχή αναδιαμόρφωση κατάσταση, οι εθνικές καταρχάς φορολογικές νομοθεσίες προσπάθησαν να τοποθετηθούν όσο γίνεται αποτελεσματικότερα, οπότε πολλαπλασιάστηκαν οι σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες, με την Ελλάδα να διεκδικεί οπωσδήποτε κάποιου είδους βραβείο ως προς τον αριθμό τουλάχιστον, αλλά όχι και σε σχέση με την ποιότητα τέτοιων φορολογικών ανακατατάξεων, υπό την πίεση ασφαλώς των δανειστών μέσω της μέχρι πρόσφατα γνωστής τυπι-

2. Πρόσφατα, μεταξύ πολλών, Α. Μάλλιο, Όσο πιο αυστηρή η κύρωση, τόσο μεγαλύτερος ο κίνδυνος για τα δημόσια έσοδα; ΔΦΝ 2012,321 επ. Η ίδια, Η επιβολή κυρώσεων, ως μέσο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Σχέση διοικητικών κυρώσεων και ποινής. Επίκαιρα νομολογιακά δεδομένα, ΔΦΝ 2015,176 επ. Δούβλης, ΔΕΕ 2013,1107 επ., 1121 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,919, 928 Α. Μπρεδήμας, Παύση ή αναστολή πληρωμής του δημόσιου χρέους, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου και η περίπτωση της Ελλάδας, ΝοΒ 2014, 1822 επ. Ο ίδιος, Οικονομική κρίση και εργασιακά δικαιώματα, 2015, 5 επ., 33 επ. *The Economist*, Οι θησαυροί του σκότους (μετάφρ.), Οικονομική Επιθεώρηση, τεύχ. 928/2014, 655 Σ. Ψυχογιάνης, Όλωλεν αιδώς και δική στην Ελλάδα της κρίσης, ΝοΒ 2015,162 επ. Δ. Καδδάς, Αύξηση φόρου 1 ευρώ τρώει 2,12 ευρώ του ΑΕΠ, 23.1.2015 (www.capital.gr), αναφερόμενος σε σχετική μελέτη του ΚΕΠΕ- *Bloomberg*, Φοροδιαφυγή-Ο πραγματικός εχθρός της Ελλάδας, αναδημ. εφημ. «ΚΕΦΑΛΑΙΟ» 21.2.2015 (www.bloomberg.com και www.capital.gr). Επίσης, κατωτ. σημ. 6.

3. Internal Revenue Service (www.irs.gov), βλ. Δούβλης, ΔΕΕ 2013,1109.

4. Συγκεντρωτικά, Δούβλης, Ζητήματα είσπραξης τραπεζικών απαιτήσεων και προώθησης προϊόντων καταναλωτικής πίστης υπό το πρίσμα προστασίας των ηλεκτρονικών προσωπικών δεδομένων, ΔΕΕ 2009, 764 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2012,1093 επ., 1099 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1108, 1110, 1113 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,922, 926 Κ. Καραγκούνης, Οι φορολογικοί έλεγχοι με την εισαγωγή του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας-Ελληνική και διεθνής πρακτική, ΔΕΕ 2014,115 επ. Κ. Φώτου, «Συνταγματική» κατάρρευση ή «αντισυνταγματική» επιβίωση; ΔΦΝ 2014,323 επ. Κ. Χρυσόγονος/Α. Παυλόπουλος, Το μνημόνιο ως καταστρατήγηση του ευρωπαϊκού ενωσιακού δικαίου, ΕΕΔ 2014, 369 επ. Παυλόπουλος, Το δημοσιο(νομικό) συμφέρον, ως ρυθμιστής των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αρχών, Συνήγορος, τεύχ. 103/2014, 36 επ. Σ. Κυβέλος, Ευρεία διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης κατά την επιβολή περιορισμών στις ατομικές ελευθερίες, Συνήγορος, τεύχ. 105/2014, 32 επ. Α-Ι. Καργόπουλος, Οι κατ' οίκον φορολογικές έρευνες, η Γνωμοδότηση 256/2014 του ΝΣΚ και η Γνωμοδότηση 6/2014 της Εισαγγελίας του ΑΠ, Συνήγορος, τεύχ. 105/2014, 34 επ. Π. Πετρόπουλος, Δημόσιοι σκοποί και οικονομική κρίση-Τα συνταγματικά όρια των νομοθετικών επιλογών, ΠειρΝομ 2014, 218 επ.

5. Δούβλης, Η εξελικτική πορεία των τραπεζικών ΓΟΣ στο ελληνικό δίκαιο, 2010, 18, 84, 88-Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,917, σημ. 5 και 928 επ. Α. Μικρουλέα, Όρια δράσης και ευθύνη των εταιρικών διοικητών, 2013, 68 επ., 87 επ., 336 επ., 388 επ., σε σχέση ειδικότερα με την επιχειρηματική διαχείριση κινδύνου- *Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικών Λογών*, Κράτος, Οικονομία και Επιχείρηση, Πρακτικά 24ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου, 2015, 3 επ., 15 επ., 205 επ. Βλ. χαρακτηριστικά και *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Οι μεταρρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα στην Ευρώπη, Βρυξέλλες, 15.5.2014-COM(2014) 279 τελικό.

κά τουλάχιστον ως Τρόικας⁶. Το όλο πάντως πρόβλημα της φοροδιαφυγής δεν φαίνεται να έχει τύχει μέχρι σήμερα ικανοποιητικής αντιμετώπισης στον ευρωπαϊκό αν μη τι άλλο χώρο, τούτο δε επιτείνεται αδιαμφισβήτητα λόγω και της έλλειψης επαρκούς φορολογικής εναρμόνισης από πλευράς κοινοτικής-ενωσιακής νομοθεσίας. Η τελευταία αυτή επισήμανση, η οποία οπωσδήποτε έχει τις ρίζες της στην παράλληλη πολιτική αδράνεια τόσο σε επίπεδο κυβερνήσεων, όσο και ευρωπαϊκών θεσμών, επέτρεψε την επιβίωση και στις ημέρες μας πολλαπλών φοροτεχνικών «σοφισμάτων» διαιώνισης του προβλήματος της μεγάλης κυρίως φοροδιαφυγής, περισσότερο σε επίπεδο φυσικά επιχειρήσεων, μέσω δε εκμετάλλευσης και των επιμέρους σχετικών νομικών κενών⁷.

3. Ταυτόχρονα, οι ανωτέρω θεσμικές αδυναμίες βοήθησαν στην ανάπτυξη ενός σύμφυτου φαινομένου, εκείνου της φοροαποφυγής (tax avoidance), που μαζί με τη φοροδιαφυγή (tax evasion) αποτελούν «συγκοινωνούντα δοχεία», παρά την τυπική εννοιολογική τους διαφοροποίηση⁸. Πράγματι, η αυστηροποίηση εθνικών και υπε-

ρεθνικών νομοθεσιών μέσω κατά βάση εντεινόμενης ποιτικοποίησης των πρακτικών φοροδιαφυγής, σύνδεσής τους με τη νομιμοποίηση παράνομων εσόδων (ξέπλυμα) κ.ά.⁹, δημιούργησαν σταδιακά κλίμα καταδίωξης κυριολεκτικά των φορολογικών υποκειμένων, με στόχο τη διεύρυνση της αντίστοιχης «πίτας» για τη δημιουργία δημοσιονομικών εσόδων¹⁰. Αυτό όμως επέφερε -πέραν της πασιγνώστης, απλοϊκής όμως και υψηλού πλέον ρίσκου, μεθόδου μεταφοράς μετρητών, τιμαλφών κ.λπ. με βαλίτσα¹¹- την αναζήτηση διαφορετικών συνδυαστικών διεξόδων απόκρυψης φορολογητέας ύλης και ξεπλύματος. Τούτο δε πέραν των κλασικών εφευρημάτων, όπως εκείνα της ενοικίασης τραπεζικών θυρίδων¹², τοποθετήσεων σε αφορολόγητα ή χαμηλά φορολογούμενα επενδυτικά προϊόντα, σε έργα τέχνης, σε παράνομα ή μη ηλεκτρονικά τυχερά παιχνίδια κ.λπ.¹³. Στο πλαίσιο αυτό, ιδεώδης παρουσιάστηκε για τους κατά βάση «μεγάλους παίκτες» του συστήματος μια παλαιότερη «τεχνική» οινεί διασφαλισμένης φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής, που δεν είναι άλλη από τη δημιουργία καταθέσεων σε πιστωτικά ιδρύματα εγκατεστημένα υπό τη μορφή κυρίως υποκαταστημάτων σε διάσπαρτους ανά τους ωκεανούς και ηπείρους φορολογικούς παραδείσους (tax heavens/

6. Αντί πολλών, Δούβλης, ΕλλΔνη 2011,1305· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2012,1093, 1108· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1108 επ., 1121 επ., με σχετική βιβλιογραφία· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,928. Περαιτέρω, Μάλλιου, Φοροδιαφυγή και έλλειμμα δημοκρατίας, ΔΦΝ 2011,545 επ. Σ. Μούζουλας, Προοπτικές του δικαίου της ανώνυμης εταιρίας, αξιολογικές σκέψεις με αφορμή τη χρηματοοικονομική κρίση, σε: Β. Αντωνόπουλος/Μούζουλας (επιμ.), Ανώνυμες Εταιρίες, τ. Ι, 2013, 1 επ. Φ. Κατσίγιαννης, Η προσωρινή δικαστική προστασία στη διοικητική δίκη υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης, Διδικ 2014,1 επ. Πετρόπουλος, ΠειρΝομ 2014, 218 επ. Φινοκαλιώτης (2014⁵), 313 επ. Ψυχομάνης, ΝοΒ 2015,162 επ. Κ. Κοσμάτος, Η ποινική νομολογία του Αρείου Πάγου στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, 2015, 39 επ., 164 επ. Από τις ελληνικές πρωτοβουλίες καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής των τελευταίων και μόνο δύο ετών, βλ. άρθρα 65 επ Ν 4172/2013 (Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος-ΚΦΕ) και σχετική Πολ. 1076/17.3.2014 Nomos καθώς και αποφ. Υπ. Οικ. ΔΟΣ/Γ/1039110/ΕΞ 4.3.2014, Δ12/1039188/ΕΞ 4.3.2014 (ΦΕΚ/Β/570/7.3.2014), αλλά και ανωτ. σημ. 2, 4. Ακόμη, άρθρο 38 Ν 4174/2013 (Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας-ΚΦΔ), βλ. Χ. Πουλάκος, Το άρθρο 38 του Ν 4174/2013 (ΚΦΔ) και η φοροαποφυγή ως νέο πεδίο προβλημάτων στην ημεδαπή έννομη τάξη, Επιχείρηση 2014, 13 επ., 133 επ. Τέλος, Πολ. 1033/28.1.2014, Πολ. 1228/15.10.2014 και Πολ. 1054/2.3.2015 Nomos, αναφορικά, μεταξύ άλλων, και με εμβάσματα εξωτερικού μεταξύ 2009-2011. Επ' αυτού, Μ. Τοπακτζιάν/Δ. Μαυρίδου, Ειδικά ζητήματα από την πρακτική εφαρμογής της νομοθεσίας για τα εμβάσματα εξωτερικού, ΔΦΝ 2014,1203 επ.

7. Με σχετικά πιο πρόσφατη θεώρηση, Δούβλης, Ο νομικός έλεγχος των πολυεθνικών επιχειρήσεων-Το πρόβλημα υπό τη νέα παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα, 2001, 39 επ. Γ. Φωτόπουλος/Μ. Βραχάτη, σε: Χ. Παμπούκης (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, 2009, 1444 επ., 1458 επ. Α. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, 2012², 171 επ. Φινοκαλιώτης (2014⁵), 203 επ., 221 επ., 246 επ.

8. Ανωτ. σημ. 1, 6. Επίσης, Πουλάκος, Επιχείρηση 2014, 13 επ., 133 επ. Φινοκαλιώτης (2014⁵), 288 επ. Σ. Μαυρίδης/Β. Βλασιάδου, Tax planning και διεθνής φοροαποφυγή: αλληλένδετες έννοιες, νομικοθητικά αμφίσημες, ΔΦΝ 2015,403 επ.

9. Α. Τσουρουφλής, Το φορολογικό δίκαιο στην έννομη τάξη, 2010, 14 επ. Δούβλης, ΕλλΔνη 2011,1284 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2012,1093 επ., 1102 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1109 επ., 1122 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,918 επ., 923 επ. Για το ελληνικό δίκαιο, βλ. τελευταία, άρθρο 68 Ν 4174/2013 (ΚΦΔ), που τροποποιεί διατάξεις του AML (Anti-Money Laundering) Ν 3691/2008 και σχετικές Πολ. 1207/3.9.2013 καθώς και 1180/16.7.2014 Nomos. Ακόμη, Ν 4312/2014 και Πολ. 1033/2014 καθώς και 1194/14.8.2014 Nomos.

10. Ανωτ. ενότ. 1 και σημ. 6. Πιο πρόσφατα, Γ. Παυλιδής, Η επικράτηση του αμερικανικού μοντέλου της FATCA στο νεοαναδυόμενο διεθνές πλαίσιο κανόνων κατά της φοροδιαφυγής, ΔΕΕ 2015,123 επ.

11. Α. Μπώλος/Ch. Arnold, Το ζήτημα των ελληνικών καταθέσεων στην Ελβετία, ΔΕΕ 2012,310 επ. Παρ' όλα αυτά, ο συγκεκριμένος τρόπος ξεπλύματος δεν φαίνεται να έχει πλήρως εγκαταλειφθεί, κρίνοντας τουλάχιστον από τη σχετικά πρόσφατη (3.2.2015) προσπάθεια Έλληνα επιχειρηματία, ο οποίος συνελήφθη από τις αρμόδιες κυπριακές αρχές προσπαθώντας να μεταφέρει στις αποσκευές του για κατάθεση σε κυπριακή τράπεζα ποσό 500.000 ευρώ σε μεγάλα χαρτονομίσματα (www.iefimerida.gr).

12. Για τις ευχέρειες που προβλέπει η ελληνική νομοθεσία αναφορικά με τον έλεγχο και την κατάσχεση του περιεχομένου τραπεζικών θυρίδων, βλ. συνοπτικά, Γ. Βελέντζας, Τράπεζες-Τραπεζικές εργασίες, 2010, 1253· Δούβλης, ΔΕΕ 2012,1098 επ., 1103 επ., 1107· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1120, σημ. 117· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,919. Πιο πρόσφατα, Πολ. 1038/30.1.2015 Nomos, σε σχέση με παραβάσεις φοροδιαφυγής. Τέλος, πρβλ. και ΣυμβΠλημΠατρ 540/2013, ΠοινΔικ 2015,316 επ.

13. Δούβλης, ΕλλΔνη 2011,1285 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,919, 925 επ. Επίσης, με AML στόχευση, Εγκ. 52/22.5.2014 Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (www.hcmc.gr), όπως και άρθρο 173 Ν 4261/2014 καθώς και νέος Κανονισμός Επιτροπής Εποπτείας και Ελέγχου Παίγνιων (ΕΕΕΠ), εφημ. «Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ» («Ν») 22.11.2014, 24.

havens, paradis fiscaux), όπου το περίφημο φορολογικό απόρρητο¹⁴ δεν επιτρέπει παρά με εξαιρετική δυσκολία τη γνωστοποίηση φορολογικών πληροφοριών προς οποιονδήποτε δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα. Η συγκεκριμένη μέθοδος «βελτιώνεται» μάλιστα θεαματικά, εφόσον συνδυασθεί με την ίδρυση συνήθως¹⁵ εξωχώριων, άλλως υπεράκτιων ή υπερπόντιων ή υπερόριων εταιριών (offshores companies), που σε συνδυασμό με τα εμπιστεύματα (trusts)¹⁶ προσφέρονται ως λύσεις αφειδώς με την πώληση οιονεί «ετοιμοπαράδοτων» νομικών μορφωμάτων από δικηγορικές εταιρίες των φορολογικών παραδείσων, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτόν αποτελεσματικά τους υποκρυπτόμενους ιδιώτες καταθέτες¹⁷.

14. Χαρακτηριστικά, *Revue de Droit Bancaire et Financier* (R.D.B.F.), *Le secret bancaire: approches française, suisse et luxembourgeoise*, no 1/2014, 99 επ. Ιδιαίτερα για το αντίστοιχο ελληνικό καθεστώς, βλ. αναλυτικά, Δούβλης, ΔΕΕ 2012,1094 επ., 1101· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1110, 1112.
15. Πιο εξειδικευμένο και σύνθετο offshoring system εμφανίζει, για παράδειγμα, το Λιχτενστάιν, με το γνωστό για το αφορολόγητο ουσιαστικά καθεστώς του «ιδρύματος» (Stiftung) και της «εγκατάστασης» (Anstalt). Σχετικά και εντελώς ενδεικτικά σε: www.offtax.com, www.offshoreinfo.com, www.off-shore.net. Ακόμη, Παυλίδης, Τραπεζικό απόρρητο και διεθνής δικαστική συνεργασία στο πλαίσιο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής, ΔΦΝ 2009,542 επ., αναφερόμενος στις περιπτώσεις της τράπεζας LGT του Λιχτενστάιν καθώς και της ελβετικής UBS· Α. Στεργίου, Πόσο ασφαλείς είναι τώρα οι φορολογικοί παράδεισοι, εφημ. «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» («Κ») 31.3.2013.
16. Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο-Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τεύχ. Ι, 2008⁶, 104 επ. Χ. Παμπούκης, *στοιχεία του ίδιου* (2009), 104 επ. Ο ίδιος, Αναγνώριση αλλοδαπού εμπιστεύματος (γνμδ), ΕφΑΔ 2012,98 επ. Ο ίδιος, Το δίκαιο που διέπει εμπιστεύματα (Trust) που συστάθηκε στην αλλοδαπή και η έκταση εφαρμογής του (γνμδ), ΧρΙΔ 2014,390 επ. Μ. Roche, Καπιταλισμός εκτός νόμου, 2011, 29 επ. Μπώλος, Εξωχώριες εταιρίες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη, ΝοΒ 2013,941 επ., 946· Δ-Π. Τζάκας, σε: Μπώλος/Τζάκας (επιμ.), Το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο των Εξωσυμβατικών Ενοχών, 2014, 92· Δούβλης, ΔΕΕ 2014,918, 926, με ανάλογη βιβλιογραφία.
17. Δούβλης, ΕΛΛΔνη 2011,1286 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013,1107 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,918 επ., 925 επ., 928 επ. Περαιτέρω, Χ. Παμπούκης (2009), 133 επ., 151 επ., 1522 επ. Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1522 επ. Ν. Κωνσταντινίδης, Η έννοια της «πραγματικής έδρας» εντός της ΕΕ για σκοπούς ελληνικού φορολογικού δικαίου και η εγκατάσταση που προβλέπεται στις διατάξεις του ΑΝ 89/1967, ΔΦΝ 2011,1229 επ. Μάλλιος, Οι διεθνείς προσπάθειες για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής, ΔΦΝ 2013,817 επ. Π. Δρακόπουλος, σε: Ε. Περάκης (επιμ.), Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρίας, τ. 2 (2013³), 1994 επ. Μπώλος, ΝοΒ 2013,935 επ., 937 επ., 941 επ., 945 επ., 948, με συνοπτική ιστορική αναδρομή και οικονομικές αναφορές· Π. Φισκατώρα, Προτάσεις νομικών πράξεων για την ευρωπαϊκή ρύθμιση των υπεράκτιων εταιριών στο ευρωπαϊκό ενεργειακό δίκαιο, ΔΕΕ 2013,461 επ. Μαυρίδης/Βλασιάδου, ΔΦΝ 2015,403 επ. Επιπροσθέτως, με βάση στοιχεία του τέλους Αυγούστου 2014 μόνο σε ευρωπαϊκούς φορολογικούς παραδείσους (Ελβετία, Λουξεμβούργο, Λιχτενστάιν, Μονακό, Ολλανδία, Κύπρος, Γιβραλτάρ, Ιρλανδία, Αγγλικές νήσοι, Ανδόρρα κ.ά) τα κρυμμένα κεφάλαια υπολογίζονται σε 12 τρισ. δολάρια (www.sofokleousin.gr).

Γρήγορα οι παραπάνω κινήσεις προσέλαβαν τέτοια έκταση, που τείνουν πλέον να υπερσκελίσουν κατά πολύ τις πραγματικές οικονομίες. Τούτο βεβαίως έγινε και υπό την κυρίαρχη επιρροή των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν τους παραδοσιακούς πελάτες του αποκαλούμενου «αφανούς ή κρυφού ή σκιώδους» αυτού τμήματος της παγκόσμιας οικονομίας (Underground or Shadow economy), που η άκρας διεθνοποιημένη φύση της συνθέτει γενικότερα τα τελευταία ιδίως χρόνια αποφασιστικά στην υπόψη διαμόρφωση¹⁸. Το φαινόμενο μάλιστα διογκώθηκε τα μέγιστα λόγω του ότι χρησιμεύει όχι μόνο στην απλή απόκρυψη καταθέσεων προερχόμενων από κάθε μορφής νόμιμες, κυρίως δε παράνομες δραστηριότητες, αλλά γιατί αποτελεί βασικό μοχλό ανάπτυξης πιο εξειδικευμένων τακτικών φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα εκείνο των λεγόμενων «ενδοομιλικών ή τριγωνικών συναλλαγών» (transfer pricing)¹⁹. Φυσική συνεπώς υπήρξε η αντίδραση των

gr). Για παλαιότερα οικονομικά δεδομένα από σχετικές έρευνες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.), βλ. *International Monetary Fund*, *Offshore Financial Centers: The role of I.M.F.*, 23.6.2000 και *Offshore Banking and Financial Centers*, 9.7.2008 (www.imf.org), αλλά και πιο πρόσφατες αποκαλύψεις της Διεθνούς Σύμπραξης Ερευνητών Δημοσιογράφων (International Consortium of Investigative Journalists-ICIJ, www.icij.org), με την εμπλοκή των ονομάτων 86 Ελλήνων μεγαλοκαταθετών της ελβετικής θυγατρικής της HSBC (SwissLeaks, κατωτ. σημ. 105). Τέλος, από την ελληνική έννομη τάξη πρόσφατα, βλ. άρθρο 3 παρ. 1, εδ. Β' Ν 4172/2013 (ΚΦΕ, ανωτ. σημ. 6), απόφ. Υπ. Οικ. Δ13ΦΜΑΠ/1149829/ΕΞ 10.11.2014, Πολ. 1261/22.12.2014, αποφ. Υπ. Οικ. ΔΟΣ/Γ/1039110/ΕΞ 2014, Δ12/1039188/ΕΞ 2014 (ανωτ. σημ. 6) και Πολ. 1096/28.4.2015 Nomos.

18. Δούβλης, ΕΛΛΔνη, 2011,1284 επ., 1303 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014,916 επ., 927 επ., 929. Ας ληφθεί υπόψη ότι με βάση υπολογισμούς για το 2013 της Επιτροπής Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας της Βασιλείας, το ύψος του ενεργητικού του αντίστοιχου αφανούς ή σκιώδους τραπεζικού συστήματος (Shadow banking, βλ. Δούβλης, ΔΕΕ 2014,929· Μπώλος, ΝοΒ 2013, 936, 948) έφθασε συνολικά τα 75 τρισ. δολάρια, εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ» («Β») 2.11.2014, Β14 και «Ν» 15.5.2015, 31. Επ' αυτού περαιτέρω, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Πράσινη Βίβλος-Σκιώδες Τραπεζικό Σύστημα, Βρυξέλλες, 19.3.2012-COM(2012) 102 τελικό· *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Σκιώδες τραπεζικό σύστημα-Αντιμετώπιση νέων πηγών κινδύνου στον χρηματοπιστωτικό τομέα, Βρυξέλλες, 4.9.2013-COM(2013) 614 τελικό· Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε.) της 10.12.2013, ΕΕ 5.6.2014, C. 170/55.
19. Επιλεκτικά, Δ. Αυγητίδης, σε: Περάκης (επιμ.), Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρίας, τ. 1, 2002², 269 επ. Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1477 επ., 1519 επ. Τσουρουφλής, Η Ενδοομιλική Τιμολόγηση-Transfer Pricing, 2010, 5 επ., 85 επ., 187 επ. Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, 2012⁷, 618· Ν. Δαβράδος, σε: Περάκης, ΔικΑΕ, τ. 1, 2013³, 65 επ. ASTBOOKS, Πληρωμή δαπανών ημεδαπής επιχείρησης προς εταιρίες με έδρα σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς, ΔΦΝ 2013,533 επ. Μπώλος, ΝοΒ 2013,944· Κ. Κουλογιάννης (επιμ.), Οι τριγωνικές συναλλαγές με χώρες μη συνεργάσιμες ή χώρες με προνομιακό φορολογικό καθεστώς. Οι πληρωμές σε χώρες

«εμφανών» οικονομικών απέναντι στις εν λόγω εξελίξεις, που δεν θα μπορούσε στο εξής να περιορισθεί μόνο σε εθνικό επίπεδο. Άρχισαν έτσι προ αρκετών μεν ετών, πλην εσχάτως εντεινόμενες προσπάθειες με στόχο την περιστολή έστω, αν μη την καταστολή της όλης αυτής κατάστασης, υπό τη σκέπη πλέον διεθνών οργανισμών, με παγκόσμια εμβέλεια. Τέτοιοι οργανισμοί, μεταξύ άλλων, αποτελούν τόσο ο ΟΟΣΑ (Οικονομικός Οργανισμός Συνεργασίας και Ανάπτυξης - Organisation for Economic Co-operation and Development/OECD - Organisation de coopération et de développement économiques/OCDE), όσο και οι γνωστοί G20²⁰, οι οποίοι αποφάσισαν από ένα σημείο και μετά να ενώσουν τις δυνάμεις τους στη μάχη κατά της σύγχρονης φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής (Α), με επεικώς όμως αμφίβολα ακόμη, έως δε και αμφισβητήσιμα αποτελέσματα (Β).

Α. Η ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών

4. Όπως προειπώθηκε²¹, η διεθνοποίηση των δράσεων αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής δεν επήλθε απευθείας. Προηγήθηκαν απόπειρες περιορισμού έστω των υπόψη φαινομένων τόσο σε επίπεδο εθνικών φορολογικών νομοθεσιών, όσο και σε εκείνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Παρακάμπτοντας λόγω αντικειμένου αυτής της μελέτης τις διάφορες λιγότερο ή περισσότερο επιτυχημένες εθνικές προσπάθειες, η

πρώτη ουσιαστικά σχετική κοινοτική δράση πραγματοποιήθηκε με τη θέσπιση της Οδηγίας 2003/48/ΕΚ για τη φορολόγηση των υπό μορφή τόκων εισοδημάτων από αποταμιεύσεις²². Βάσει του άρθρου 9 της Οδηγίας, εκτός δε των άλλων μορφών γνωστοποίησης φορολογικών δεδομένων μεταξύ των αρμόδιων φορέων των κρατών-μελών, προβλέπεται και η αυτόματη ανταλλαγή τέτοιων πληροφοριών μία φορά τουλάχιστον ετησίως, αναφορικά βεβαίως με είσπραξη τόκων προερχόμενων από ευρύτατο πράγματι φάσμα περιουσιακών στοιχείων. Με την αναλυτικότερη ενασχόληση σε σχέση προς την παρούσα Οδηγία να εμφανίζεται καταφανώς εκτός ορίων της εν λόγω μελέτης, εκείνο που αξίζει εδώ να σημειωθεί είναι αφενός μεν η κυριαρχία της έννοιας της μόνιμης φορολογικής κατοικίας φυσικών προσώπων²³ εγκατεστημένων εντός ΕΕ σε αντίθεση με τόκους εισπραττόμενους από τα υπόψη πρόσωπα σε άλλη χώρα-μέλος, αφετέρου δε η σε συνάρτηση με την εξάλειψη της διπλής φορολογίας²⁴

μη συνεργάσιμες ή σε χώρες με προνομιακό φορολογικό καθεστώς, Λογιστής 2014, 6 επ. Β. Αθανασάκη, Το σχέδιο δράσης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της διάβρωσης φορολογικής βάσης και της μετακύλισης φορολογητέων κερδών, Επιχείρηση 2014, 435 επ. Γ. Αληφαντής, Ελεγχόμενες αλλοδαπές εταιρίες και νομοθεσία, «Ν» 3.7.2014, 24 επ., με ειδικότερη αναφορά στο άρθρο 66 Ν 4172/2013 και τη σχετική Πολ. 1076/2014 (ανωτ. σημ. 6) Μαυρίδης/Βλασιάδου, ΔΦΝ 2015, 403 επ. Β. Παπαβασιλείου, Οι τριγωνικές συναλλαγές στις επιχειρήσεις, Επιχείρηση 2015, 642 επ. Κ. Νανόπουλος, Οι ενδοομιλικές συναλλαγές με το νέο ΚΦΕ, Λογιστής 2015, 777 επ. Από πλευράς ελληνικού και πάλι δικαίου, βλ. άρθρα 48, 50, 63 Ν 4172/2013, άρθρα 21-22 Ν 4174/2013 (ΚΦΔ), άρθρο 91 Ν 4182/2013, άρθρο 21 Ν 4321/2015 καθώς και Πολ. 1036/26.1.2015, 1093/22.4.2015, 1142/2.7.2015, 1166/23.7.2015 Nomos. Δεν θα πρέπει εξάλλου να παραληφθεί η μνημόνευση των σχετικών προσπαθειών της Επιτροπής Φορολογικών Υποθέσεων του ΟΟΣΑ (OECD Committee on Fiscal Affairs-CFA), που κατέληξε στο BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) Action Plan, με χρονικό ορίζοντα πλήρους εφαρμογής τον Δεκέμβριο 2015 (www.oecd.org). Επ' αυτού, Αθανασάκη, Επιχείρηση 2014, 435 επ. Σ. Μήτσιος, Επιθετικοί φορολογικοί σχεδιασμοί και ΟΟΣΑ, «Ν» 20.4.2015, 25. Τέλος, με στοιχεία ενδοομιλικών συναλλαγών που αφορούν στην Ελλάδα, «Β» 15.2.2015, Β6.

20. Δ. Αναγνωστοπούλου, Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών-Η Ευρωπαϊκή Διάσταση, 2012, 316 επ., 371 επ., 475 επ., 481 επ. Δούβλης, ΔΕΕ 2014, 916 επ., ιδιαιτ. σημ. 2-Π. Νάσκου-Περράκη/Κ. Αντωνόπουλος/Μ. Σαρηγιαννίδης, Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών, 2014, 336 επ. Περαιτέρω, Β. Bréhier, Les nouveaux législateurs: OICV, Comité de Bâle, FSB, G20, R.D.B.F., no 3/2015, 83 επ.

21. Ανωτ. ενότ. 2.

22. ΕΕ 26.6.2003, L. 157/38, ενοπ. έκδ. 15.4.2014. Εναρμόνιση από πλευράς εθνικού μας δικαίου υπήρξε μέσω των άρθρων 3-13 Ν 3312/2005. Επ' αυτής, Ψυχομάνης, Τραπεζικό δίκαιο-Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, τεύχ. ΙΙ, 2010⁶, 65 επ. Ε. Μπάλα, Η άμεση φορολογία των επιχειρήσεων και των ιδιωτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΔΦΝ 2010, 1171 επ., 1189 επ. Μώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012, 308 επ. Φινοκαλιώτης (2014⁹), 284 επ. Α. Κορρές, Παρακράτηση φόρου εισοδήματος στο εισόδημα από τόκους και δικαιώματα που καταβάλλονται μεταξύ συνδεδεμένων εταιριών διαφορετικών κρατών-μελών. Η ευρωπαϊκή οδηγία 48/2003/ΕΚ, Λογιστής 2015, 271 επ. Σχετική η απόφ. Υπ. Οικ. Δ.ΟΡΓ.Α/1150367/ΕΞ 12.11.2014, όπως και η Πολ. 1042/26.1.2015 Nomos. Τέλος, με αναφορές στην παρούσα Οδηγία, βλ. άρθρο 1 νεότερης Οδηγίας 2014/107/ΕΕ (κατωτ. σημ. 29).

23. Γενικότερα, μεταξύ πολλών, Ι. Τριπιδάκης, Η έννοια της «μόνιμου εγκαταστάσεως» στο διεθνές φορολογικό δίκαιο, 2002, 17 επ., 35 επ., 132 επ. Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1425 επ., 1495 επ. Ι. Δρυλλεράκης, Φορολογική κατοικία φυσικών προσώπων, ΔΦΝ 2012, 963 επ. Κ. Πέτρου, Η «κατοικία» στη φορολογία εισοδήματος: έννοια, λειτουργία και ζητήματα απόδειξης, ΔΦΝ 2013, 323 επ. Κ. Σαββαΐδου, Οι φορολογικές συνέπειες της μεταφοράς της κατοικίας σε μη συνεργάσιμα κράτη ή κράτη με προνομιακό φορολογικό καθεστώς: μία ακόμη αμφιλεγόμενη προσπάθεια του Έλληνα φορολογικού νομοθέτη για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, ΔΦΝ 2013, 979 επ., 1139 επ. Θ. Σκουζός, Φορολογική κατοικία: γνωρίζετε που βρίσκετε; ΔΦΝ 2014, 643 επ. Μάλλιου, Η μεταβολή της φορολογικής κατοικίας, ΔΦΝ 2014, 1123 επ. Η ίδια, Η έννοια της φορολογικής κατοικίας φυσικών προσώπων, για την υπαγωγή του φορολογικού υποκειμένου στην ελληνική κυριαρχική εξουσία, ΔΦΝ 2014, 1651 επ. Η ίδια, Η ρύθμιση για την πιστοποίηση ελληνικής φορολογικής κατοικίας εισοδήματος και στις συμβάσεις αποφυγής διπλής φορολογίας (Μοντέλο ΣΑΔΦ/ΟΟΣΑ) και η μεταφορά φορολογικής κατοικίας από την Ελλάδα στην αλλοδαπή, ΔΦΝ 2015, 580 επ. Χ. Παμπούκης, Η έννοια και η λειτουργία της κατοικίας στο ελληνικό φορολογικό διεθνές δίκαιο, ΔΦΝ 2015, 323 επ. βλ. και Πολ. 1260/19.12.2014, 1042/2015 (ανωτ. σημ. 22) καθώς και Πολ. 1058/18.3.2015 Nomos.

24. Αντιπροσωπευτικά, Δούβλης (2001), 41- Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1429 επ., 1437 επ., 1439 επ., 1443 επ., 1469 επ., 1526 επ., αναφερόμενοι και στο αντίστοιχο Πρότυπο Σύμβασης του

στόχευση ενιαίας φορολόγησης των οικείων ποσών στο κράτος πραγματικής διαβίωσης του κάθε φορολογούμενου.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται προσπάθεια επεκτατικής ανίχνευσης και ανάδειξης των αληθών δικαιούχων τόκων καταβαλλόμενων προς νομικές οντότητες και συμβατικά μορφώματα (offshores, trusts κ.λπ.)²⁵, των οποίων ο νόμιμος εκπρόσωπος - διαχειριστής τους συνηθέστατα δεν συμπίπτει με τον υποκρυπτόμενο «ιδιοκτήτη», άρα δεν υφίσταται και πραγματική κατά την Οδηγία φορολόγηση²⁶. Αν μάλιστα προσέξει κανείς ιδιαίτερα τα Παραρτήματα I και II της Οδηγίας, θα καταλάβει ότι οι δαιδαλώδεις διαδρομές του offshoring system παγκοσμίως²⁷ σε συνάρτηση με τις αρκετά γραφειοκρατικές διαδικασίες ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών της Οδηγίας, υπό το έντονα μάλιστα διαφοροποιημένο σχετικό θεσμικό καθεστώς κάθε κράτους-μέλους, αποτελούν στην ουσία παράγοντα τελικής αναποτελεσματικότητας, ακόμη και στο περιορισμένο αυτό πεδίο των τόκων εισοδημάτων από αποταμιεύσεις.

5. Ακολούθησε δεύτερη πιο οργανωμένη τη φορά αυτή νομοθετική παρέμβαση της ΕΕ με την υιοθέτηση της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας και με την κατάργηση της Οδηγίας 77/799/ΕΟΚ²⁸, η οποία ισχύει πλέον όπως τροποποιήθηκε πρόσφατα βάσει της τρίτης σχετικής

Οδηγίας 2014/107/ΕΕ²⁹. Όπως ξεκινά και το Προοίμιο της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ να αναφέρει, στα αίτια θέσπισης της πρωταρχική θέση καταλαμβάνει η επελαύνουσα οικονομική παγκοσμιοποίηση, η οποία διαφοροποίησε καθοριστικά τα δεδομένα βάσης της καταργούμενης Οδηγίας 77/799/ΕΟΚ, ενώ το Προοίμιο της τροποποιητικής Οδηγίας 2014/107/ΕΕ επικεντρώνεται αντίστοιχα στις διεθνείς προσπάθειες του ΟΟΣΑ, των G20 καθώς και τη θέσπιση της αμερικανικής FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)³⁰. Έτσι, η Οδηγία 2011/16/ΕΕ επιχειρεί να οργανώσει ένα αποτελεσματικότερο σταθερό δίκτυο ηλεκτρονικής κυρίως ανταλλαγής οικονομικών πληροφοριών μεταξύ αρμόδιων υπηρεσιών καταρχάς των κρατών-μελών, αλλά και τρίτων ίσως χωρών, σε σχέση με καταβαλλόμενους από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή άλλης μορφής νομικές οντότητες φόρους σχεδόν κάθε μορφής και προέλευσης³¹, χωρίς όμως να θίγονται τυχόν συναφείς διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες³². Με τον τρόπο αυτόν, διαρθρώνονται τρεις τύποι ανταλλαγής φορολογικής πληροφόρησης: η κατόπιν υποβολής αιτήματος από αρμόδιο φορέα άλλου κράτους-μέλους, η υποχρεωτική αυτόματη και η αυθόρμητη, μαζί με ορισμένες περαιτέρω μορφές διοικητικής συνεργασίας. Φυσικά, όλα τα ανταλλάξιμα φορολογικά στοιχεία καθώς και οι προβλεπόμενες για τον λόγο αυτόν διαδικασίες καλύπτονται από εμπιστευτικότητα ως υπηρεσιακά απόρρητα, ταυτόχρονα δε από το πέπλο προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Επικεντρώνοντας την προσοχή στη δεύτερη από τις ανωτέρω μορφές ανταλλαγής φορολογικών στοιχείων ως συγκριτικά σημαντικότερη, σε εκείνη δηλαδή της υποχρεωτικής αυτόματης ενεργοποιούμενης από 1.1.2015³³, διαπιστώνουμε ότι αφορά σε εισοδήματα απασχόλησης και αμοιβές διοικητικών στελεχών (ποσοστά επί επιχειρη-

ΟΟΣΑ-Τσουρουφλής, Η ερμηνεία των διμερών διεθνών συμβάσεων για την αποφυγή της διπλής φορολογίας, 2010, 3 επ., 24 επ., 76 επ., σχολιάζοντας και το οικείο Πρότυπο Σύμβασης του ΟΟΣΑ· Δ. Γαλιούρης/Χ. Καλεγοροπούλου, Η σχέση των διμερών συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΔΦΝ 2014,256 επ. Αθανασάκη, Εναλλακτικές δυνατότητες επίλυσης των φορολογικών διαφορών και άρσης της διπλής φορολογίας, Επιχείρηση 2015, 339 επ. Χ. Παμπούκης, ΔΦΝ 2015,323 επ. Μάλλιου, ΔΦΝ 2015,580 επ. Βλ. και απόφ. Υπ. Οικ. Δ.ΟΡΓ.Α/1150367/ΕΞ 2014, με συνοδευτικά Παραρτήματα συναφών διακρατικών συμβάσεων (ανωτ. σημ. 22). Επιπρόσθετα, Ν 4240/2014 (ΦΕΚ Α' 47/27.2.2014) όσον αφορά στην κύρωση συμφωνίας Ελληνικής Δημοκρατίας - Κράτους του Γκέρνσεϊ για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με φορολογικά θέματα.

25. Ανωτ. σημ. 14-17.

26. Με αυτό άλλωστε το πνεύμα, το άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας συνδέει τέτοιου είδους κινήσεις με το ξέπλυμα (ανωτ. σημ. 9).

27. Ανωτ. σημ. 6, 14-17, 19, 25-26.

28. ΕΕ 11.3.2011, L. 64/1, ενοπ. έκδ. 5.1.2015. Η αντίστοιχη ελληνική προσαρμογή έγινε με τα άρθρα 1-25 Ν 4170/2013. Αναφορικά με την εφαρμογή της εν λόγω Οδηγίας στο εθνικό μας δίκαιο, βλ. άρθρα 17 παρ. 1, δ' και 29 Ν 4174/2013 (ΚΦΔ). Πρβλ. και αποφ. ΔΕΚ 11.6.2009, συνεκδικαζόμενες υποθ. C-155 και 157/08 καθώς και Δ.ΕΕ 22.10.2013, υπόθ. C-276/12 (www.curia.europa.eu), οι οποίες όμως βασίζονται στην προϊσχύσασα Οδηγία 77/799/ΕΟΚ (ΕΕ 27.12.1977, L. 336/15, ενοπ. έκδ. 1.1.2007). Για την τελευταία (ελληνική εναρμόνιση με Ν 1914/1990), Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1457.

29. ΕΕ 16.12.2014, L. 359/1. Η προθεσμία εναρμόνισης των κρατών-μελών με την Οδηγία εκτείνεται έως την 31.12.2015, με αφετηρία εφαρμογής των ρυθμίσεών της την 1.1.2016 (άρθρο 2). Σχετικά, Παυλίδης, ΔΕΕ 2015,129· Μαυρίδης/Βλασιάδου, ΔΦΝ 2015,407.

30. Σχετικά, κατωτ. ενότ. 6 επ και σημ. 63.

31. Με εξαίρεση φόρους προστιθέμενης αξίας, τελωνειακά τέλη, ειδικούς φόρους κατανάλωσης και υποχρεωτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης (άρθρο 2 παρ. 2 Οδηγίας). Αντιθέτως, στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας υπάγονται και οι δημοτικοί φόροι, τέλη κ.λπ. (άρθρο 2 παρ. 1).

32. Άρθρο 1 παρ. 3 Οδηγίας 2011/16/ΕΕ, όπου ως εξαιρέτες επίσης ορίζονται και οι όποιες δεσμεύσεις των κρατών-μελών αναφορικά με αμοιβαία συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων. Επ' αυτών πρόσφατα, Δούβλης, ΔΕΕ 2014,916 επ., 919 επ.

33. Άρθρο 29 παρ. 1 της Οδηγίας, με την πρόσθετη παρατήρηση ότι η ανταλλαγή οικονομικών στοιχείων στην προκειμένη περίπτωση ξεκινά να καταλαμβάνει εισοδήματα και λοιπές προσόδους της περιόδου από 1.1.2014 και μετά (8 παρ. 1). Για τη συγκεκριμένη μορφή ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών, βλ. τροποποιήσεις άρθρου 1 Οδηγίας 2014/107/ΕΕ (ανωτ. σημ. 29) επί του άρθρου 8 της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ.

ματικών κερδών, πακέτα μετοχών ή άλλων χρεογράφων, *bonus* κ.ά.), σε μη καλυπτόμενα από άλλα ενωσιακά νομοθετήματα προϊόντα ασφάλισης ζωής, σε συντάξεις καθώς και σε προσόδους από ακίνητη περιουσία³⁴. Άρα, η εν λόγω δέσμη ανταλλάξιμων οικονομικών στοιχείων δεν περιλαμβάνει τις τραπεζικές καταθέσεις (κεφάλαιο/τόκους) ούτε άλλου είδους εισοδήματα χρηματοπιστωτικής/χρηματοοικονομικής προέλευσης, για τα οποία εξακολουθούν να ισχύουν όσα προεξετάστηκαν σε σχέση με την Οδηγία 2003/48/ΕΚ³⁵. Άλλωστε η «φιλοσοφία» όλων των προεξετασθεισών Οδηγιών είναι κοινή, έχει δε να κάνει με τη συγκέντρωση των φορολογικών υποχρεώσεων φυσικών προσώπων και νομικών οντοτήτων στο κράτος-μέλος της πραγματικής φορολογικής κατοικίας των ουσιαστικά υπόχρεων³⁶.

6. Όμως η Οδηγία 2003/48/ΕΚ δεν φαίνεται να λειτουργήσει όσο ικανοποιητικά αναμενόταν, ενώ παρόμοιες επιφυλάξεις ισχύουν και για τα μελλοντικά αποτελέσματα της συμπληρωματικής κατά κάποιο τρόπο Οδηγίας 2011/16/ΕΕ, παρά τις τροποποιήσεις που επέφερε σε αυτήν η νεότερη Οδηγία 2014/107/ΕΕ, τούτο δε λόγω κυρίως της πανσπερμίας φορολογικών ρυθμίσεων, αλλά και των διατυπούμενων σχετικών εξαιρέσεων³⁷. Αυτά

34. Άρθρο 8 παρ. 1.

35. Ανωτ. ενότ. 4.

36. Για την υλοποίηση των δεσμεύσεων της Ελλάδας από τις Οδηγίες αυτές όσον αφορά στην αυτόματη ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών, βλ. πρόσφατα, απόφ. Υπ. Οικ. Δ.ΟΡΓ.Α/1150367/ΕΞ 2014 (ανωτ. σημ. 22). Επισημαίνεται πάντως ότι τα άρθρα 19 και 24 της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ παρέχουν την ευχέρεια οικείας διοικητικής συνεργασίας και με τρίτες χώρες, ακόμη δε και σε ευρύτερο πλαίσιο από αυτό της υπόψη Οδηγίας.

37. Ανωτ. ενότ. 2 και σημ. 31-32, 35. Ειδικότερα, βλ. άρθρο 6 παρ. 4 Οδηγίας 2011/16/ΕΕ, όπου προβλέπεται εξαίρεση κοινοποίησης πρωτότυπων φορολογικών εγγράφων λόγω τυχόν αντίθεσης στην εθνική έννομη τάξη της λαμβάνουσας σχετικό αίτημα αρχής. Παρεμφερής και η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 2 της ίδιας Οδηγίας. Αλλά και ορισμένα φορολογικά στοιχεία εμπιπτόντα κανονικά στο πεδίο της υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών μπορούν παγίως να εξαίρονται με κατάλληλη δήλωση της αρμόδιας αρχής κράτους-μέλους (άρθρο 9 παρ. 3 Οδηγίας). Σοβαρότερες εξαιρέσεις στη διοικητική συνεργασία των αρμόδιων υπηρεσιών των κρατών-μελών τίθενται με τις διατάξεις του άρθρου 17 της παρούσας Οδηγίας (όρος εξάντλησης των συνήθων πηγών πληροφόρησης, ενδεχόμενη αντίθεση σε εθνική νομοθεσία, δυνατότητα προβολής νομικών κατά περίπτωση λόγων και μη παραβίαση εμπορικού, βιομηχανικού ή επαγγελματικού απορρήτου, εμπορικής μεθόδου καθώς και ευρύτερα της δημόσιας τάξης). Τέλος, σημειώνεται ότι με βάση την από 18.3.2015 παρουσίασθείσα από την Commission (κατωτ. σημ. 69) δέσμη προτάσεων για την πάταξη της φοροαποφυγής πολυεθνικών κυρίως επιχειρήσεων μέσω της χρήσης από μέρος τους ιδιαίτερων φορολογικών συμφωνιών (tax rulings), προβλέπεται η κατάργηση της Οδηγίας 2003/48/ΕΚ ως ήδη ξεπερασμένης από τα παγκόσμια χρηματοοικονομικά δεδομένα και η αναθεωρημένη ενσωμάτωση των ουσιαστικών της ρυθμίσεων στο νέο προωθούμενο αναβαθμισμένο θεσμικό πλαίσιο, «N» 19.3.2015, 6.

επομένως -σε συνδυασμό και με πολλαπλά προβλήματα που ανέκυψαν ως προς την αναγνώριση ενιαίου μοντέλου νομικής ταυτοποίησης των επιμέρους εταιρικών μορφωμάτων στα εθνικά εδάφη της ΕΕ³⁸, τη γενικότερη εμπλοκή με τις δύο γνωστότερες θεωρίες εφαρμοστέου εταιρικού δικαίου, ήτοι της καταστατικής ή πραγματικής έδρας³⁹, τη μεταφορά της εταιρικής έδρας κ.λπ.⁴⁰

38. Προσπάθεια που έγινε απόπειρα να καρποφορήσει μεταξύ 1962-1968, χωρίς δυστυχώς επιτυχία, μέσω της Σύμβασης Αμοιβαίας Αναγνώρισης Εταιρειών, βλ. Δούβλης, σε: Περάκης, τ. 1 (2002²), 154. Ακόμη, Ι. Μάρκου, Το δίκαιο της ΑΕ, τ. Ι, 2013, 198 επ.

39. Μεταξύ πληθώρας έργων, Δούβλης (2002²), 112 επ. Μάρκου, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τ. 3-Εμπορικές Εταιρίες, 2007, 340 επ., 360 επ. Α. Μεταλληνός, σε Χ. Παμπούκης (2009), 75 επ. Ο ίδιος, σε: Περάκης, τ. 1 (2013³), 282 επ. Χ. Παμπούκης (2009), 142 επ., 149 επ., 154 επ. Φωτόπουλος/Βραχάτη (2009), 1425 επ., 1462 επ. Ψυχομάνης, Δίκαιο του τραπεζικού συστήματος-Οι τράπεζες και η εποπτεία τους, 2009², 88 επ., 199 επ. Β. Τσούμας, Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου, 2009, 44 επ. Ν. Παξινού, Ελευθερία εγκατάστασης των εταιριών: σκέψεις με αφορμή την απόφαση Cartesio, ΝοΒ 2010, 1674 επ. Α. Δεδούλη-Μαζαράκη, Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων και στην ελευθερία εγκατάστασης των εταιριών στο ευρωπαϊκό εταιρικό δίκαιο, ΕΔΔΔ 2010, 313 επ. Γ. Μιχαηλίδης, Φορολόγηση των συναλλαγών στο διαδίκτυο, ΔΕΕ 2010, 418 επ. Κωνσταντινίδης, ΔΦΝ 2011, 1229 επ. Σ. Τάσσης, Προσδιορισμός του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο (γγμδ), ΔιΜΕΕ 2011, 53 επ. Κοτσίρης (2012²), 950 επ. Ν. Ρόκας (2012⁷), 34 επ. Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2012⁴, 36 επ. Τζάκας, Η ενωσιακή ελευθερία εγκατάστασης εταιριών μετά την απόφαση ΔΙΚΕΕ VALE, ΕΕμπΔ 2012, 771 επ. Πέρρου, Φορολογία απόκτησης μετοχών εταιρίας εγκατεστημένης σε άλλο κράτος-μέλος ή σε τρίτη μη κοινοτική χώρα: Ελευθερία εγκατάστασης ή ελευθερία κίνησης κεφαλαίων; ΔΦΝ 2012, 1497 επ. Δρακόπουλος (2013³), 1977 επ., 1981 επ. Μάρκου (2013), 180 επ., 191 επ., 198 επ., 364 επ. Ψυχομάνης, Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 2013, 208 επ. Π. Παπαδόπουλος-Αρχανιωτάκη, Επιτομή δικαίου εμπορικών εταιριών, 2013², 160 επ. Ε. Βασιλακάκης, Το δίκαιο της καταστατικής έδρας ως *lex societatis* της ΙΚΕ, ΔΕΕ 2013, 99 επ. Περάκης, Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρία (ΙΚΕ), 2013², 16 επ. Τ. Συνοδινού, Η κινητικότητα των εταιριών, σε: Αντωνόπουλος/Μούζουλας (2013), 97 επ. Αντωνόπουλος, Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρία (ΙΚΕ), 2014³, 15 επ. Αληφαντής, Είσπραξη εσόδων από συμμετοχές σε θυγατρικές, που έχουν την έδρα τους σε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Φορολογία αυτών, ΔΦΝ 2013, 402 επ. Ι. Δελγκωστόπουλος, Η έδρα της εταιρίας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ΕΠολΔ 2013, 166 επ. Τζάκας, σε: Μπώλος/Τζάκας (2014), 74 επ., 77 επ., 79 επ. Α. Αιμιλιανίδης, σε: Μπώλος/Τζάκας (2014), 581 επ. Α. Αλεξανδροπούλου, Ευρωπαϊκό Εταιρικό Δίκαιο, 2015, 5 επ. Σύμφωνα με το άρθρο 13 Ν 4261/2014, η καταστατική και η πραγματική έδρα ελληνικού πιστωτικού ιδρύματος θα πρέπει να συμπίπτουν. Τέλος, βλ. και άρθρα 4, 6 Ν 4172/2013.

40. Επιλεκτικά, Δούβλης (2002²), 148 επ., αναλύοντας το Προσχέδιο Δέκατης Τέταρτης Οδηγίας για την ενδοκοινοτική μεταφορά της έδρας των εταιριών, το οποίο τελικά δεν προχώρησε. Έτσι και Αλεξανδροπούλου (2015), 145 επ. Θ. Χατζηγάγιος, Δίκαιο εμπορικών εταιριών, 2015, 114. Περαιτέρω, Ι. Παπαδημόπουλος/Χ. Αρκούδα, Η μεταφορά

λειτούργησαν διασπαστικά ως προς τον στόχο συγκέντρωσης σε ενιαίο πλαίσιο της φορολογητέας ύλης ανά φορολογικό υποκείμενο. Τούτο με τη σειρά του είχε ως συνέπεια την αδυναμία σύλληψης ή ουσιώδους έστω περιστολής της μεγάλης κατά κύριο λόγο φοροδιαφυγής σε επίπεδο επιχειρήσεων. Σε αυτό οπωσδήποτε «βοήθησε» άμεσα και η ύπαρξη του offshoring system⁴¹, το οποίο συνιστά κατά βάση τον μοχλό της σημερινής και έβρα από κάθε ορθολογική μακροοικονομική προσέγγιση διόγκωσης της αποκαλούμενης αφανούς (κρυφής, σκιώδους) παγκόσμιας οικονομίας⁴².

Έτσι, αυξημένο κεντρικό ρόλο στο ζήτημα περιστολής των φορολογικών παρεκκλίσεων, ιδίως τις τελευταίες δύο δεκαετίες, εμφανίζεται να αναλαμβάνει ο ΟΟΣΑ⁴³. Με πρωτοβουλίες που ανάγονται αρχικά στη δεκαετία του '60, ο διεθνής Οργανισμός ξεκίνησε προσπάθειες δημιουργίας ενός κατά το δυνατόν ισορροπημένου διεθνούς φορολογικού πλαισίου, με απώτερο στόχο την αποτελεσματική υποβοήθηση της ανάπτυξης των χωρών-μελών του, αλλά και τρίτων κρατών μέσω επαύξησης των δημοσιονομικών εσόδων από τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης⁴⁴. Με το ευρύτερο αυτό σκεπτικό, ο Οργανισμός επεξεργάστηκε καταρχάς ένα Σχέδιο Σύμβασης για τη Διπλή Φορολογία Εισοδήματος και Κεφαλαίου, που πρωτοπαρουσιάστηκε ολοκληρωμένο το 1963 (Draft Double

Convention on Income and Capital), για να διαμορφωθεί τελικά το 1977 ως αντίστοιχη Σύμβαση-Πρότυπο Διεθνούς Φορολογίας (Model Tax Convention on Income and on Capital), η οποία με αρκετές επικαιροποιήσεις -η τελευταία το 2014- ισχύει σήμερα⁴⁵. Το άρθρο 26 της υπόψη Σύμβασης, όπως διαμορφώθηκε τελικά στη σχετική αναθεώρηση του 2012 και περιλαμβάνεται στο ισχύον κείμενο, θέτει τους βασικούς όρους κατάρτισης διεθνών συμβάσεων αναφορικά με την εμπιστευτική ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών διευρυμένης κλίμακας, όπου συγκαταλέγονται οικονομικά στοιχεία τηρούμενα σε πιστωτικά ιδρύματα, λοιπούς χρηματοοικονομικούς φορείς κ.λπ. Παρ' όλα αυτά, η εν λόγω ανταλλαγή πληροφορήσεως καθίσταται ανενεργή, εφόσον προσκρούει στη νομοθεσία ή τη διοικητική πρακτική του κράτους-δέκτη ενός τέτοιου αιτήματος ή παραβιάζεται με τον τρόπο αυτόν το επαγγελματικό απόρρητο ή υπάρχει περίπτωση αντίθεσης στο δημόσιο συμφέρον ή ακόμη και εάν κάποιος από τα συμβαλλόμενα μέρη προέβη σε παράπλευρες μεθόδους «αλίευσης» («fishing expeditions») παρόμοιων πληροφοριών⁴⁶.

7. Εξίσου σημαντική, μαζί με την πρωτοβουλία του ΟΟΣΑ για την αντιμετώπιση αθέμιτων πρακτικών φορολογικού ανταγωνισμού⁴⁷, είναι και η προσπάθεια του Οργανισμού μαζί με το Συμβούλιο της Ευρώπης να καταρτίσουν ενιαία Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα (Joint Council of Europe/OECD Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters), κύριο αντικείμενο της οποίας είναι βεβαίως η συστηματική ανταλλαγή οικονομικών πληροφοριών φορολογικά αξιοποιήσιμων, με απώτερο σκοπό την πάταξη της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής⁴⁸. Το πρώτο σχέδιο αυτής της Σύμβασης παρουσιάστηκε στο Στρασβούργο, με άνοιγμα υπογραφών από τα κράτη-μέλη και των δύο αυτών διεθνών Οργανισμών από 25.1.1988, πρόβλεψη δε

της έδρας των κοινοτικών εταιριών μετά την έκδοση της από 16.12.2008 απόφασης CARTESIO του ΔΕΚ, ΕΛΛΔνη 2010,624 επ. *Κοτσίρης* (2012²), 960 επ., 967· *N. Ρόκας* (2012⁷), 32 επ., 37 επ. *Αλεξανδρίδου* (2012⁴), 24 επ., 36 επ., 267 επ., 286 επ. *Γ. Γεωργίου*, Μεταφορά εργασιών και αλλαγή έδρας εταιρίας στην Κύπρο, *Συνήγορος*, τεύχ. 92/2012, 75 επ. *Μεταλληνός* (2013³), 295 επ. *Δρακόπουλος* (2013³), 1983, 1986 επ. *Μάρκου* (2013), 197 επ., 201 επ., 370 επ. *Περάκης* (2013²), 16 επ., 126, 191 επ. *Συνοδινού* (2013), 104 επ. *Αντωνόπουλος* (2014³), 15 επ. *Γιαλούρης*, Η συμβατότητα του «φόρου μετεγκατάστασης» με το ευρωπαϊκό δίκαιο, ΔΦΝ 2014,893 επ. *Αλεξανδροπούλου* (2015), 145 επ. *Τέλος, L. Cezioni*, The cross-border mobility of companies within the European Community after the Cartesio ruling of the ECJ, *Journal of Business Law* 2010, 311 επ. *E-J. Navez*, Le traitement fiscal du transfert de résidence face à la liberté d'établissement des sociétés en droit de l'UE, *Cahiers de Droit Européen* 2011, 611 επ. *G.V. da Costa Cerqueira*, Libre circulation des sociétés en Europe: concurrence ou convergence des modèles juridiques? *RTDeur* 2014, 7 επ. Σχετικά εξάλλου με την ενδοενοσιακή μεταφορά από την Ελλάδα της καταστατικής έδρας Ευρωπαϊκής Ανώνυμης Εταιρείας (Societas Europaea-SE) ή Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας (Societas Cooperativa Europaea-SCE), βλ. πρόσφατα άρθρο 55 Ν 4172/2013. Για το ζήτημα γενικότερα, *E. Τζίβα*, Η έδρα του ευρωπαϊκού συνεταιρισμού, ΔΕΕ 2011, 144 επ. *A. Τζούνη*, Η Ευρωπαϊκή Εταιρεία, ΔΦΝ 2012,1483 επ. *Αλεξανδροπούλου* (2015), 147 επ., 150, 164 επ., 167· *Χατζηγάγιος* (2015), 76 επ., 815 επ., 824 επ.

41. Ανωτ. σημ. 27.

42. Ανωτ. ενότ. 3.

43. Ανωτ. σημ. 19-20 και ενότ. 5.

44. Όσον αφορά σε ανάλογες διεθνείς προσπάθειες και εκτός ΟΟΣΑ, *Φωτόπουλος/Βραχάτη* (2009), 1422 επ.

45. Αντί πολλών, *Τριπιδάκης* (2002), 18 επ., 65 επ., 125 επ., 269 επ. *Φωτόπουλος/Βραχάτη* (2009), 1440 επ. *Τσουρουφλής*, Η ερμηνεία των διμερών διεθνών συμβάσεων για την αποφυγή της διπλής φορολογίας (2010), 76 επ., 89 επ., 94 επ., 109 επ. *E. Μοσχούρη-Τοκμακίδου*, Ο ρόλος του ΟΟΣΑ στη διαμόρφωση κανόνων διεθνούς φορολογικού δικαίου, ΔΦΝ 2012,483 επ., 487 επ. *Η ίδια*, Οι πρωτοβουλίες του ΟΟΣΑ, για τη διαφάνεια και την ανταλλαγή πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς, ΔΦΝ 2012,1383 επ., 1391 επ. *Μπώλος/Arnold*, ΔΕΕ 2012,305 επ. *Γιαλούρης/Καλογεροπούλου*, ΔΦΝ 2014,256 επ. *X. Παμπούκης*, ΔΦΝ 2015,323 επ. *Μάλλιου*, ΔΦΝ 2015,580 επ. Βλ. και ανωτ. σημ. 24 καθώς και σε: www.oecd.org.

46. Περιληπτικά, *Μπώλος/Arnold*, ΔΕΕ 2012,305 επ. *Μοσχούρη-Τοκμακίδου*, ΔΦΝ 2012,1391 επ. Αναλυτικότερα, Update to article 26 of the OECD Model Tax Convention and its Commentary (www.oecd.org).

47. Περισσότερα, *Γ. Αυγερινός*, σε: *Παμπούκης* (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών (2009), 1235· *Αναγνωστοπούλου* (2012), 475 επ., 481 επ. *Μοσχούρη-Τοκμακίδου*, ΔΦΝ 2012,489 επ. Βλ. και ανωτ. σημ. 19.

48. Βλ. Προοίμιο Σύμβασης (κατωτ. σημ. 49).

για έναρξη ισχύος την 1.4.1995⁴⁹. Εκείνο που θα πρέπει να επισημανθεί στην προκειμένη περίπτωση είναι αναμφίβολα το ιδιαίτερα μεγάλο εύρος των φόρων που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης (άρθρο 2), σε αναλογία με τα προβλεπόμενα και στην προεξετασθείσα Οδηγία 2011/16/ΕΕ καθώς και στην τροποποιητική αυτής Οδηγία 2014/107/ΕΕ⁵⁰. Κατ' αποτέλεσμα, το ίδιο γενικευμένη είναι και η ευχέρεια ανταλλαγής φορολογικών στοιχείων μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών των κρατών που θα προσκωρήσουν στη Σύμβαση, χωρίς δε διακρίσεις ως προς το αν τα σκοπούμενα φορολογικά υποκείμενα είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή άλλης μορφής νομικές οντότητες. Εξάλλου, οι ειδικότερες μορφές ανταλλαγής τέτοιων πληροφοριών προσδιορίζονται σε μετά από αίτηση, αυτόματη και αυθόρμητη (άρθρα 5-7), με τη λεπτομερέστερη προσέγγιση των επιμέρους διατάξεων της Σύμβασης να υπερβαίνει τα όρια αυτής της μελέτης.

Όμως ο ΟΟΣΑ αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα εγκαθίδρυσης μονιμότερων καναλιών επικοινωνίας, περαιτέρω δε συμβατικών δεσμών μεταξύ κρατών -ξεκινώντας οπωσδήποτε από τις χώρες-μέλη του- στο πεδίο της διαφάνειας, όπου υπάγεται και η απρόσκοπτη ροή οικονομικής πληροφόρησης ως μέσο αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής⁵¹, ανέλαβε στις αρχές του 2000 την πρωτοβουλία δημιουργίας ενός Παγκόσμιου Φόρουμ για τη Διαφάνεια και την Ανταλλαγή Πληροφοριών για Φορολογικούς Σκοπούς (Global Forum on Transparency and Exchange of Informations for Tax Purposes)⁵². Οι εργασίες μάλιστα του Φόρουμ απέκτησαν νέα διάσταση μετά την αναδιάρθρωσή του τον Σεπτέμβριο 2009, λόγω θεσμικής πλέον σύμπραξης με τους G20⁵³. Στο νέο αυτό πλαίσιο, η αρχική διατύπωση της Σύμβασης άλλαξε σε αρκετά σημεία βάσει σχετικού τροποποιητικού Πρωτοκόλλου (amending Protocol), το οποίο λαμβάνοντας υπόψη και το περιεχόμενο της παραπάνω Σύμβασης-Προτύπου διεθνούς φορολογίας⁵⁴, υιοθετήθηκε στο Παρίσι την 27.5.2010, θέτοντας ως αντίστοιχη ημερομηνία ανοίγματος υπογραφών από τα ενδιαφερόμενα κράτη την 1.6.2011⁵⁵.

49. Βλ. κείμενο και επεξηγήσεις, σε: www.oecd.org, www.coe.int.

50. Ανωτ. ενότ. 5.

51. Ανωτ. ενότ. 1-3 και 6 καθώς και σημ. 21, 48. Συναφώς, Παυλίδης, ΔΕΕ 2015, 128 επ.

52. Σχετικά, σε: www.oecd.org/tax/transparency. Επίσης, Μοσχούρη-Τοκμακίδου, ΔΦΝ 2012, 1384 επ.

53. Ανωτ. σημ. 20.

54. Ανωτ. ενότ. 6.

55. Μοσχούρη-Τοκμακίδου, ΔΦΝ 2012, 491 επ. Μάλλιου, Η αυτόματη ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών και η εθελουσία συμμόρφωση, ΔΦΝ 2014, 1201 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015, 128. Βλ. και ιστότοπους ανωτ. σημ. 49 καθώς και www.offtax.com, www.taxjustice.net. Η Ελλάδα προέβη στην κύρωση της Σύμβασης για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα και του αντίστοιχου τροποποιητικού της Πρωτοκόλλου με τον Ν 4153/2013, θέτοντας ως ημερομηνία

Έτσι, η ανωτέρω Σύμβαση διαθέτει ως ουσιώδη εφόδια έναν καλύτερο πολυμερή συντονισμό σε θέματα ανταλλαγής πληροφοριών για κάθε είδους άμεσους ή έμμεσους φόρους, πλην δασμών, τη δυνατότητα επιβολής ταυτόχρονων ελέγχων αναφορικά με τους εν λόγω φόρους, παράλληλα δε τη δυνατότητα συμμετοχής σε παρόμοιους ελέγχους διενεργούμενους και στο εξωτερικό. Επίσης σημαντική είναι η προβλεπόμενη απαραίτητη συνδρομή για την είσπραξη φορολογικών απαιτήσεων, συμπεριλαμβανομένων συντηρητικών μέτρων καθώς και η διευκόλυνση επίδοσης σχετικών εγγράφων. Όλα δε αυτά υπό τις γνωστές ειδικότερες μορφές της μετά από αίτηση, της αυτόματης και της αυθόρμητης ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών, χωρίς να τίγονται υπάρχουσες ή μελλοντικά ενδεχόμενες συναφείς διεθνείς συμφωνίες ή ρυθμίσεις αναλαμβανόμενες από τα προσχωρούντα κράτη. Βέβαια, πέραν της ευχέρειας διατύπωσης οποτεδήποτε περιορισμένων οπωσδήποτε επιφυλάξεων σύμφωνα με το άρθρο 30 της Σύμβασης, παρέμεινε και στο αναθεωρημένο κείμενο η βάση του άρθρου 19 δυνατότητα απόρριψης αιτήματος συνδρομής, εφόσον το αιτούν κράτος «... δεν έχει εξαντλήσει όλα τα μέσα τα οποία διαθέτει στη δική του επικράτεια, εκτός αν η προσφυγή στα μέσα αυτά συνεπάγεται δυσανάλογες δυσχέρειες». Τέλος, η επισκοπούμενη Σύμβαση δεν παραλείπει τη διασφάλιση γενικότερης εμπιστευτικότητας υπό τη μορφή απορρήτου καθώς και προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατά τις ανωτέρω διαδικασίες ανταλλαγής φορολογικών στοιχείων⁵⁶.

8. Η προαναφερθείσα συνδυασμένη δράση ΟΟΣΑ και G20 σε κάθε περίπτωση εμφανίζεται να έχει ενισχύσει -τουλάχιστον θεσμικά- τις προσπάθειες αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής σε διεθνές επίπεδο, όπως άλλωστε αρμόζει στις παρατηρούμενες πρακτικές της οικονομικής παγκοσμιοποίησης⁵⁷. Όταν μάλιστα τούτο ορθώς προβάλλεται, εκτός των άλλων και ως παράπλευρη μεθόδευση νομιμοποίησης παράνομων εσόδων⁵⁸, τότε η εντεινόμενη υπερεθνική δραστηριοποίηση υπόσχεται ακόμη καλύτερα αποτελέσματα. Στις βάσεις ακριβώς αυτές κινήθηκε και η παράλληλη προσπάθεια της Επιτροπής Φορολογικών Υποθέσεων του ΟΟΣΑ⁵⁹ σε συνεργασία και πάλι με τους G20 για τη συμπληρωματική προς την ανωτέρω ενιαία Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα προώθηση ενός ενιαίου επίσης συμβατικού Μοντέλου Αυτόματης ειδικότερα διακρατικής

έναρξης εφαρμογής τους την 1.9.2013 και ενεργοποίησης της αυτόματης ανταλλαγής φορολογικών πληροφοριών μαζί με τα περισσότερα από τα συμμετέχοντα κράτη τον Σεπτέμβριο 2017. Τέλος, βλ. και απόφ. Υπ. Οικ. Δ.ΟΡΓ.Α/1150367/ΕΦ 2014 (ανωτ. σημ. 22, 36).

56. Ανωτ. σημ. 4.

57. Ανωτ. ενότ. 3, 5 και σημ. 27, 42, 51.

58. Ανωτ. σημ. 9, 13.

59. Ανωτ. σημ. 19.

Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών (Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information-Common Reporting Standard, CAA-CRS). Το τελευταίο πρωτοπαρουσιάστηκε ως ολοκληρωμένο σχέδιο την 17.1.2014 για να γίνει τελικά αποδεκτό μέσω επιμέρους διαδικασιών από όλα τα συμμετέχοντα στον ΟΟΣΑ κράτη σε πλήρη μορφή την 21.7.2014⁶⁰. Πρόκειται για παρεμφερούς περιεχομένου διεθνή συμβατική πρόταση τόσο σε σχέση με το άρθρο ιδιαίτερα 26 της παραπάνω Σύμβασης-Πρωτότυπου Διεθνούς Φορολογίας του ΟΟΣΑ, όσο και με τα διαλαμβανόμενα στην αναθεωρημένη Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα, χωρίς πάντως να παραλείπεται η συστηματική αναφορά στις ισχύουσες διαδικασίες αντι-ξεπλύματος (Anti-Money Laundering/ Know Your Customer procedures)⁶¹, το ενωσιακό κεκτημένο⁶² καθώς και την αμερικανική FATCA⁶³. Για λόγους μάλιστα διευκόλυνσης των σχετικών ελέγχων και γνωστοποίησης μεταξύ των αρμόδιων φορέων των συμβαλλόμενων κρατών εκείνων των στοιχείων που θεωρούνται αναγκαία για τη διενέργεια φορολογικών διασταυρώσεων,

τον καταμερισμό των όποιων δημοσιονομικών οφειλών κ.λπ., το ενιαίο Μοντέλο Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών προβλέπει, μεταξύ άλλων, τον διαχωρισμό του όγκου των προς διερεύνηση δεδομένων σε τέσσερις επιμέρους κατηγορίες: στους προϋπάρχοντες του έτους έναρξης εφαρμογής της παρούσας συμφωνίας υπό ευρεία έννοια λογαριασμούς ιδιωτών αφενός και νομικών γενικότερα οντοτήτων αφετέρου, στη συνέχεια δε σε μεταγενέστερους τέτοιου είδους λογαριασμούς ιδιωτών και νομικών οντοτήτων αντίστοιχα. Ειδικότερα δε όσον αφορά στους προϋπάρχοντες λογαριασμούς νομικών και μόνον οντοτήτων θέτει όριο 250.000 δολαρίων, μεταθέτοντας την έρευνα στα μεγαλύτερα ποσά⁶⁴.

Τα παραπάνω συμβατικά κείμενα της ήδη τροποποιημένης Σύμβασης για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα, σε συνδυασμό με το Μοντέλο Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών, έγιναν αποδεκτά τόσο στη διάρκεια της 7ης Συνόδου του Παγκόσμιου Φόρουμ στο Βερολίνο την 29.10.2014, όσο και κατά τη συνδιάσκεψη ΟΟΣΑ/G20 στο Brisbane της Αυστραλίας μεταξύ 15-16.11.2014, με αντίστοιχη ανάδειξη ενός σχεδίου ενιαίας δράσης⁶⁵. Πιο συγκεκριμένα, στο Βερολίνο 51 χώρες επικύρωσαν την προσχώρησή τους στην αναθεωρημένη μαζί με το σχετικό τροποποιητικό Πρωτόκολλο Σύμβαση για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα, συναποδεχόμενες ταυτόχρονα και το συμβατικό Μοντέλο Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών⁶⁶. Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες -μεταξύ τους και η Ελλάδα⁶⁷, όπως και η Κύπρος- ανέλαβαν την υποχρέωση ενεργοποίησης της αυτόματης ανταλλαγής οικονομικών-φορολογικών πληροφοριών από τον Σεπτέμβριο 2017, ενώ ορισμένες άλλες ένα χρόνο αργότερα (Σεπτέμβριος 2018)⁶⁸. Από την αντίθετη πάντως πλευρά, στο Brisbane επαναβεβαιώθηκε με δηλώσεις του προσφάτως εκλεγέντος Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής *J.-Cl. Juncker*, ότι η πλήρης έναρξη των φορολογικών συστημάτων των κρατών-μελών της ΕΕ δεν συγκαταλέγεται στα σχέδια της Commission⁶⁹. Λίγους όμως μήνες αργότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

60. Για τις διατυπώσεις της διακρατικής αυτής Σύμβασης, μαζί με όλες τις λεπτομέρειες υιοθέτησης του οικείου μοντέλου από το Δ.Σ. του ΟΟΣΑ την 15.7.2014 καθώς και τους δομικούς του άξονες (Part I: Introduction and Overview, Part II: Text of Model Competent Authority Agreement and Common Reporting Standard), βλ. σε: www.oecd.org.

61. Ανωτ. ενότ. 3. Περαιτέρω, Χ. Ζέρβα, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος: Μύθος ή αλήθεια η αντιμετώπισή του στην ελληνική πραγματικότητα; ΝοΒ 2002, 835 επ. Χ. Γκόρτσος, Το διεθνές και κοινοτικό κανονιστικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και η ενσωμάτωσή του στην ελληνική έννομη τάξη, Δελτ.ΕΕΤ, τεύχ. 43/2005, 23-Λ. Πατσαβέλλας, Οι νομοθετικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες-Οι νεώτερες εξελίξεις, ΠοινΧρ 2006, 369-Δ. Ζημιανίτης, Η Τρίτη Κοινοτική Οδηγία για το ξέπλυμα χρήματος: Μια προκαταρκτική θεώρηση, Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, 2007, 105, 107 επ. Β. Παναγιωτίδης, Πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2007, 16-Μοσχούρη-Τοκμακίδου, Τα όρια εντός των οποίων νομιμοποιούνται οι τράπεζες να συλλέγουν στοιχεία για την ταυτότητα των πελατών τους, Αρμ 2013, 1621 επ. Τέλος, Μ. Roussille, Evaluer la solvabilité du client: les non-dits du KYC, R.D.B.F., no 3/2014, 3 επ.

62. Ανωτ. ενότ. 4-6.

63. Αναλυτικότερα για τις ρυθμίσεις της FATCA (ανωτ. σημ. 30), βλ. «Κ», 28.7.2012, 8 και 4.7.2014, 17 καθώς και σε: www.irs.gov (ανωτ. σημ. 3). Για το ίδιο θέμα, Γ. Πιτσιλής, FATCA: Περιεχόμενο και εφαρμογή της από τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ΧρηΔικ 2012, 229 επ. Δούβλης, ΔΕΕ 2012, 1093, σημ. 3-Μάλλιου, ΔΦΝ 2013, 817 επ. Η ίδια, Η FATCA και η νέα χρηματοοικονομική πραγματικότητα, ΔΦΝ 2013, 1697 επ. Σαββαΐδου, ΔΦΝ 2013, 979 επ., 1139 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015, 123 επ., 128. Τέλος, Κ. Burgess, US offshore crackdown brings planning worries, σε: *Financial Times (FT) Special Report, Private Banking*, 20.11.2012, 1.

64. Έτσι και Παράρτημα-Τμήμα V της Οδηγίας 2014/107/ΕΕ (ανωτ. σημ. 29).

65. Βλ. αντίστοιχα, «B» 2.11.2014, B14 και 15.3.2015, B14 καθώς και «N» 17.11.2014, 3. Τέλος, σε: www.oecd.org.

66. Από ένα σύνολο 68 μέχρι τότε κρατών, που είχαν απλώς υπογράψει την αναθεωρημένη διεθνή σύμβαση Αμοιβαίας Διοικητικής Συνδρομής σε Φορολογικά Θέματα, στα 51 κράτη που τελικά συμφώνησαν και για την ενεργοποίηση του συμβατικού Μοντέλου Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών δεν περιλαμβάνονται χώρες κομβικής σημασίας για την επιτυχία του εγχειρήματος, όπως οι ΗΠΑ, Ρωσία, Ελβετία κ.ά. Ειδικότερα πάντως για την Ελβετία, βλ. κατωτ. σημ. 121.

67. Ανωτ. σημ. 55.

68. Πρόκειται για τις Αλβανία, Αρούμπα και Αυστρία.

69. Ανωτ. ενότ. 2, *in fine*.

-προφανώς υπό την πίεση των διαδοχικά αποκαλυπτόμενων φορολογικών σκανδάλων- ανακοίνωσε ότι προτίθεται να παρουσιάσει πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής, ξεκίνησε δε με τη δημοσιοποίηση την 18.3.2015 δέσμης προτάσεων αναφορικά με την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών ως προς τα εταιρικά φορολογικά καθεστώτα στην ΕΕ, θέτοντας ως χρονικό ορίζοντα ενεργοποίησης των σχετικών μέτρων τον Ιανουάριο 2016⁷⁰.

Β. Η διεθνοποίηση του αγώνα κατά της φοροδιαφυγής - φοροαποφυγής: λύση ή συγκάλυψη του όλου προβλήματος;

9. Ξεκινώντας από το ενωσιακό πεδίο και από το προηγούμενο πραγματικό στοιχείο των δηλώσεων *Juncker*⁷¹, μόνη η ανάγνωση των θεμελιωδών ενωσιακών θεσμικών κειμένων αντικατοπτρίζει τη διάσταση του θέματος (μη) ριζικής αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής στην ΕΕ. Είναι όντως εντυπωσιακό το ότι καμία καταρχάς διάταξη της ισχύουσας Συνθήκης για την ΕΕ (ΣΕΕ) δεν αναφέρεται στη φορολογία υπό οποιαδήποτε έννοια, με την παρ. 2 του άρθρου 4 να αναγνωρίζει, μεταξύ άλλων, ρητά τη συνταγματική δομή των χωρών-μελών ως τμήμα της εθνικής τους ταυτότητας⁷². Συνεπώς, μία πρώτη ήδη ευρεία ερμηνευτική προσέγγιση παραπέμπει εμμέσως για τα φορολογικά θέματα στα συντάγματα των κρατών-μελών, εξαιρώντας τον συγκεκριμένο ουσιώδη για την ολοκλήρωση της ΕΕ τομέα από την οικεία καθοδηγητική-εναρμονιστική δράση. Πιο «αφοπλιστική» είναι η Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), τα άρθρα 3-6 της οποίας επίσης αγνοούν τη φορολογία γενικώς σε σχέση με κάθε είδους θεμελιώδεις ενωσιακές αρμοδιότητες, ενώ στη συνέχεια τα άρθρα 110-113 αυτής ασχολούνται απλώς με ορισμένα ειδικότερα ζητήματα επιβολής εσωτερικών φόρων σε προϊόντα ενωσιακής προέλευσης, με στόχο την ομαλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς καθώς και την αποφυγή ανταγωνιστικών στρεβλώσεων. Τα ανωτέρω μάλιστα καθίστανται απολύτως σαφή με βάση τη διατύπωση του άρθρου 113 σε συνδυασμό με εκείνη της παρ. 2 του επόμενου άρθρου 114 ΣΛΕΕ, όπου οι φορολογικές γενικότερα ρυθμίσεις δεν υπαγονται στο πεδίο της ενωσιακής προσέγγισης των εθνικών νομοθεσιών, αφήνοντας έτσι το όλο θέμα στη διακριτική ευχέρεια των χωρών-μελών⁷³.

70. Ανωτ. σημ. 37. Βλ. «N» 19.2.2015, 10 και 19.3.2015, 6 καθώς και 3.4.2015, 12.

71. Ανωτ. σημ. 69.

72. Βλ. ενοποιημένη μορφή ΣΕΕ και ΣΛΕΕ (μετά και την τελευταία Συνθήκη της Λισσαβώνας του 2007), Λουξεμβούργο, Μάρτιος 2010 (www.europa.eu). Αναλυτικότερα, Β. Χριστιανός (επιμ.), Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ, 2012, 20 επ.

73. Χριστιανός (2012), 195 επ., 614 επ., 624 επ., 630 επ. Προς διαφορετική πάντως κατεύθυνση, πρβλ. αποφ. Δ.ΕΕ 19.7.2012, υπόθ. C-31/11 και 13.11.2014, υπόθ. C-112/14 (www.curia.europa.eu).

Στο δεδομένο αυτό πλαίσιο, οι εκδοθείσες μέχρι σήμερα Οδηγίες που συνδέονται με τον όποιο τρόπο με την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής⁷⁴ δεν κατάφεραν να καλύψουν άμεσα και ολοκληρωμένα το πρόβλημα, παραμένοντας περισσότερο στον τεχνητό άξονα εντοπισμού της πραγματικής κατοικίας/εγκατάστασης ως βάσης φορολόγησης⁷⁵. Δεν θα πρέπει εξάλλου να υποβαθμισθούν οι αρνητικές επιπτώσεις από τις επιμέρους προβλεπόμενες εξαιρέσεις των υπόψη παράγωγων κοινοτικών-ενωσιακών νομοθετημάτων, αλλά και εκείνων του ΟΟΣΑ και των G20⁷⁶. Ελπίζεται ότι η ανακοινωθείσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το άμεσο μέλλον πρωτοβουλία δημοσιοποίησης σχεδίου δράσης για την καθιέρωση στοιχειωδώς κοινών κανόνων φορολόγησης των εταιριών⁷⁷ να σηματοδοτήσει ευοίωνη αρχή προόδου στην ΕΕ και στον ευαίσθητο αυτόν τομέα, με ορατά αποτελέσματα περιορισμού τουλάχιστον της επιχειρηματικής φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής.

10. Το εξεταζόμενο πάντως ζήτημα συνολικά μελετώμενο υπό ευρύτερο φάσμα δεν είναι αποκομμένο από το πλέγμα των διατάξεων, οι οποίες αναφέρονται στο δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης φυσικών προσώπων καθώς δε και εταιριών κυρίως στο έδαφος της ΕΕ⁷⁸. Τούτο διότι η απαγόρευση περιορισμών στην ελεύθερη εγκατάσταση των παραπάνω υποκειμένων του άρθρου 49 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με τη ρητή επέκταση βάσει του άρθρου 54 ΣΛΕΕ του οικείου θεμελιώδους δικαιώματος στις εταιρίες, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτόν και την ελεύθερη μεταφορά της έδρας των ενωσιακών εταιριών⁷⁹, αλλά και σε συνάρτηση

74. Ανωτ. ενότ. 4-5. Σημειωτέον ότι στο Προοίμιο της Οδηγίας 2003/48/ΕΚ μνημονεύεται (αρ. 3-4) ως δικαιολογητική νομική βάση το άρθρο 58 παρ. 1 και 3 της τότε ισχύουσας Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (*Κρεμλής*, σε: Δ. Γκουλούσης/Γ. Κρεμλής κ.ά. Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τ. II, 2004, 354 επ), το οποίο όμως εντάσσεται με ορισμένους στοιχειώδεις περιορισμούς στο πλαίσιο της γενικότερης αναγνώρισης φορολογικής δικαιοδοσίας υπέρ των κρατών-μελών, γεγονός άλλωστε που στη συνέχεια καταγράφεται στο ίδιο Προοίμιο (αρ. 5). Στο αυτό πνεύμα και το κατ' αντιστοιχία ισχύουν σήμερα άρθρο 65 ενοποιημένης ΣΛΕΕ (ανωτ. σημ. 72). Όσον αφορά στο Προοίμιο της Οδηγίας 2011/16/ΕΕ, δεν αναγράφεται τίποτα σχετικό.

75. Ανωτ. σημ. 23, 36, 39.

76. Ανωτ. σημ. 37 και ενότ. 8.

77. «N» 19.3.2015, 6.

78. Άρθρα 49, 54 ΣΛΕΕ καθώς και άρθρο 45 Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ανωτ. σημ. 72). Σχετικά, Χριστιανός (2012), 333 επ., 359 επ.

79. Ανωτ. σημ. 40, με νομολογιακές καταγραφές μέσω της παρατιθέμενης βιβλιογραφίας. Περαιτέρω, πρβλ. επιλεκτικά και πιο πρόσφατα, Δ.ΕΕ 20.10.2011, υπόθ. C-396/09, ΔΕΕ 2011,1249 επ = ΕΕμπΔ 2011,890 επ και 2012, 133 επ., με παρατ. Α. Ρόκα, 133 επ. Δ.ΕΕ 29.11.2011, υπόθ. C-371/10, ΔΕΕ 2012,844 επ., με σημ. Π. Πανταζόπουλου, 855 επ. Δ.ΕΕ 25.4.2013, υπόθ. C-64/11 (www.curia.europa.eu) ΑΠ 201/2014, ΕΕμπΔ 2014,627 επ., με παρατ. Τζάκα, 631 επ.

με την απαγόρευση περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων σύμφωνα με τα άρθρα 63 επ ΣΛΕΕ⁸⁰, επιβάλλουν την εφαρμογή των ίδιων ακριβώς κανόνων που ισχύουν για τους γηγενείς και στους μεταγενέστερα εγκατασταθέντες, με την ιδιαίτερη μάλιστα διευκρίνιση ότι εδώ υπάγονται -ως δευτερεύουσα εγκατάσταση- τόσο η ίδρυση πρακτορείου, όσο και η ίδρυση υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιριών άλλης κύριας επιχείρησης με έδρα σε διαφορετικό κράτος-μέλος. Επομένως, από τη στιγμή που η φορολογική μεταχείριση φυσικών και νομικών προσώπων αποτελεί κατά τα προλεχθέντα προνομιακό ρυθμιστικό πεδίο των εθνικών νομοθεσιών των χωρών-μελών⁸¹, το κάθε υποκείμενο με τη σειρά του μπορεί νόμιμα να επιλέξει να εγκατασταθεί οποτεδήποτε στο έδαφος οποιουδήποτε κράτους-μέλους που θα εφάρμοζε ευνοϊκούς φορολογικούς συντελεστές για την περίπτωση του.

Με τον τρόπο αυτόν, αποκτώντας εκεί που το συμφέρει καλύτερα φορολογική αντίστοιχα κατοικία ως φυσικό ή νομικό πρόσωπο εντός της ΕΕ, έχει τη δυνατότητα να αποφύγει τυχόν δυσμενέστερη φορολογική μεταχείριση σε σύγκριση με τη χώρα καταγωγής ή αρχικής καταχώρισης, ανάλογα βεβαίως με το αν γίνεται λόγος περί φυσικού προσώπου ή νομικής οντότητας. Εφόσον δε παρέχεται προκειμένου για εταιρίες η πρόσθετη ίσως ευχέρεια εκμετάλλευσης του στοιχείου ισχύος της καταστατικής έδρας σε σχέση με το κράτος της τυπικής τους εγκατάστασης⁸², σε συνδυασμό και με τις υπογραφείσες συμβάσεις αποφυγής διπλής φορολόγησης⁸³, εύκολα γίνεται αντιληπτό στις περιπτώσεις αυτές ότι κάλλιστα οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις μπορούν να εξακολουθούν να διατηρούν μέρος ή και το σύνολο των οικονομικών-παραγωγικών τους δραστηριοτήτων στο έδαφος διαφορετικής χώρας από εκείνη της δηλωθείσας έδρας τους, οπότε να φορολογούνται για τα κέρδη τους ευνοϊκά στην τελευταία⁸⁴. Για ορισμένες μάλιστα ειδικές μορφές εταιριών, αυτό είναι δυνατόν να επιτρέπεται σύμφωνα με ρητή νομοθετική πρόβλεψη, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με την εγκατάσταση στην Ελλάδα εξωχώριων ναυτιλιακών εταιριών⁸⁵. Περαιτέρω,

τα όρια του προβλήματος διευρύνονται ουσιαστικά, εφόσον ανατρέξει κανείς ειδικότερα στον κατάλογο των υπερπόντιων χωρών και εδαφών του Παραρτήματος II, στους υπηκόους των οποίων σύμφωνα με το άρθρο 199 παρ. 5 ΣΛΕΕ εφαρμόζονται εξίσου τα του δικαιώματος ελεύθερης εγκατάστασης, αλλά και αντιστρόφως. Δεδομένου έτσι ότι στον οικείο κατάλογο συμπεριλαμβάνονται μερικοί από τους γνωστότερους φορολογικούς παραδείσιους διεθνώς⁸⁶, δεν αφήνονται περιθώρια παρερμηνείας για το τι μπορεί να συμβεί από μέρος μεγάλων κατά βάση κεφαλαιούχων και πολυεθνικών κυρίως επιχειρήσεων, με σκοπό την επίτευξη καθόλα νομότυπης φοροαποφυγής.

Στις περιπτώσεις μάλιστα διεθνικών επιχειρήσεων με πυκνό δίκτυο διατόπιων συναλλαγών μέσω θυγατρικών τους εταιριών τόσο ανά την ΕΕ, όσο και ανά τον κόσμο, το όλο σύστημα διευκολύνεται αποφασιστικά από την υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων σε επίπεδο πλέον ομίλου στο όνομα και πάλι της αποφυγής διπλής φορολόγησής τους⁸⁷. Οπότε, όλα τα κέρδη -σε συνάρτηση βεβαίως και με τις ζημιές- του ομιλικού φάσματος μπορούν να διευθετηθούν κατάλληλα από λογιστική άποψη, ώστε να συγκεντρώνονται όσο γίνεται πιο απομειωμένα για οριστική φορολόγηση στην έδρα της μητρικής, εταιρίας συνήθως συμμετοχών, η οποία φυσικά είναι εγκατεστημένη τυπικά σε χώρα με ευνοϊκούς φορολογικούς συντελεστές, με ό,τι τούτο θετικά συνεπάγεται όχι μόνο για την ίδια την πολυεθνική

νική νομοθεσία για τις εξωχώριες (off-shore) επιχειρήσεις, ΕΤΡΑΞΧρΔ 1996, 16 επ. Ο ίδιος, ΔΕΕ 2013, 1107 επ., σημ. 2· Μπώλος, ΝοΒ 2013, 937, 939 επ., 942 επ. Βλ. και απόφ. Υπ. Οικ. Δ13ΦΜΑΠ/1149829/ΕΞ 2014 καθώς και Πολ. 1261/2014 (ανωτ. σημ. 17).

86. Όπως: Αρούμπα, νήσοι Κάιμαν, νήσοι Τερκς και Κάικος, Βρετανικές Παρθένες Νήσοι, Βερμούδες κ.ά. Βλ. και ανωτ. ενότ. 3.

87. Για το ενωσιακό ειδικότερα δίκαιο, Οδηγία 2011/96/ΕΕ σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς μητρικών και θυγατρικών εταιριών εγκατεστημένων σε διαφορετικά κράτη-μέλη (ΕΕ 29.12.2011, L. 345/8, ενοπ. έκδ. 14.8.2014). Ως προς την αντίστοιχη εθνική μας εναρμόνιση, βλ. άρθρο 161 Ν 4099/2012. Επίσης, Οδηγία 2003/49/ΕΚ (ΕΕ 26.6.2003, L. 157/49, ενοπ. έκδ. 1.7.2013) για την καθιέρωση κοινού συστήματος φορολόγησης των τόκων και των δικαιωμάτων που καταβάλλονται μεταξύ συνδεδεμένων εταιριών διαφορετικών κρατών-μελών (βλ. και άρθρο 63 Ν 4172/2013 με σχετικές Πολ., ανωτ. σημ. 19). Με το άρθρο εξάλλου 52 της Οδηγίας 2011/96/ΕΕ καταργήθηκε η ομοίου ουσιαστικά περιεχομένου προϊσχύουσα Οδηγία 78/660/ΕΟΚ (ΕΕ 14.8.1978, L. 222/11), βλ. Χατζηγάγιος (2015), 113. Τέλος, πρβλ. επιλεκτικά από τη σχετικά πρόσφατη νομολογία του Δ.ΕΕ, απόφ. 19.4.2012, υπόθ. C-18/11, απόφ. 21.2.2013, υπόθ. C-123/11 (ΔΕΕ 2014, 87 επ), απόφ. 25.4.2013, υπόθ. C-74/11, απόφ. 20.6.2013, υπόθ. C-186/12, απόφ. 4.7.2013, υπόθ. C-350/11, απόφ. 6.2.2014, υπόθ. C-528/12, απόφ. 1.4.2014, υπόθ. C-80/12, απόφ. 12.6.2014, συνεκδ. υποθ. C-39-41/13, απόφ. 17.7.2014, υπόθ. C-48/13, απόφ. 3.2.2015, υπόθ. C-172/13, απόφ. 10.6.2015, υπόθ. C-686/13, απόφ. 11.6.2015, υπόθ. C-386/14 και απόφ. 16.7.2015, υπόθ. C-108/14), (www.curia.europa.eu).

Για το ειδικότερο θέμα του λεγόμενου «φόρου εξόδου ή μετεγκατάστασης» (exit tax), Γιαλούρης, ΔΦΝ 2014, 893 επ. Επ' αυτού και οι αποφ. Δ.ΕΕ 29.11.2011, υπόθ. C-371/10, 6.9.2012, υπόθ. C-38/10, 31.1.2013, υπόθ. C-301/11, 25.4.2013, υπόθ. C-64/11, 18.7.2013, υπόθ. C-261/11. Τέλος, παλαιότερα, πρβλ. ΔΕΚ 12.9.2006, υπόθ. C-196/04 (www.curia.europa.eu), αναφερόμενη από τους Μαυρίδη/Βλασιάδου, ΔΦΝ 2015, 408.

80. Αντί πολλών, Χριστιανός (2012), 386 επ.

81. Πρβλ. πρόσφατα, Δ.ΕΕ 23.1.2014, υπόθ. C-164/12 (www.curia.europa.eu).

82. Ανωτ. σημ. 39. Για τις διμερείς διακρατικές συμβάσεις της χώρας μας στον τομέα αυτόν, βλ. αντί πολλών, Τζάκας, σε: Μπώλος/Τζάκας (2014), 77 επ.

83. Ανωτ. σημ. 24, 45. Ακόμη, Μπώλος, ΝοΒ 2013, 948.

84. Μπώλος, ΝοΒ 2013, 942 επ.

85. Βάσει των ΝΔ 2687/1953, Ν 27/1975, Ν 791 και 814/1978, Ν 2234/1994, Ν 3091/2002 κ.ά. Συνοπτικά, Δούβλης, Η ελλη-

επιχείρηση ως σύνολο, αλλά και αναφορικά με τα διανεμόμενα μερίσματα στους πραγματικούς ιδιοκτήτες⁸⁸. Οι τελευταίοι συνήθως με τα μέλη των οικογενειών τους υποκρύπτονται με τη σειρά τους κάτω από κάποιας μορφής *offshoring* νομικό μανδύα, με την όλη κατάσταση να διαιωνίζεται έτσι υπό καθεστώς άκρατης ευφορίας και μυστικότητας των «μυημένων» παραγόντων του συναφούς συστήματος.

11. Απολύτως συναφές με τα ανωτέρω όχι μόνον σε ενωσιακό, αλλά και σε διεθνές επίπεδο είναι το γνωστό από δεκαετίες «παιχνίδι» των αποκαλούμενων εταιρικών ή επιχειρηματικών φορολογικών συμφωνιών (*tax ruling(s)/advance tax ruling(s)/advance tax agreements*). Πρόκειται για την *ad hoc* σύναψη φορολογικών συμβάσεων μεταξύ της προσφερόμενης για τον σκοπό αυτόν δημόσιας έννομης τάξης αφενός και της κάθε αποδεχόμενης τη σχετική πρόσκληση μεγάλης πάντοτε επιχείρησης αφετέρου, ώστε η τελευταία να φορολογείται για τα κέρδη που παρουσιάζει στη συγκεκριμένη χώρα με ιδιαίτερα χαμηλούς συντελεστές. Μάλιστα οι συντελεστές αυτοί είναι συνήθως αντιστρόφως ανάλογα κυμαινόμενοι σε σχέση με το ύψος των προς φορολόγηση δηλούμενων καθαρών εσόδων, υπό την έννοια ότι όσο μεγαλύτερα τα φορολογητέα ποσά, τόσο ευνοϊκότεροι οι αντίστοιχοι συντελεστές. Φυσικά, οι υπόψη φορολογικές συμφωνίες είναι ανανεούμενες κατά τακτά χρονικά διαστήματα και με τρόπο πάντοτε συμφέροντα υπέρ των συμβεβλημένων εταιριών, οι οποίες εφόσον αποδειχθούν «αξιόπιστες» ως προς την αυξητική τάση των κερδών που εμφανίζουν προς φορολόγηση, αποκτούν το δικαίωμα διαπραγμάτευσης για ακόμη χαμηλότερους ενδεχομένως συντελεστές στο άμεσο μέλλον. Εύκολα επομένως γίνονται σύμφωνα με τα προλεχθέντα αντιληπτές οι γενικότερες συνέπειες τέτοιων συμφωνιών φοροαποφυγής ουσιαστικά και άνισου ανταγωνισμού έναντι των υπόλοιπων ομοειδών ή μη επιχειρήσεων (*tax avoidance competition/corporate tax avoidance*) ως εξίσου βλαπτικών με την υπερβολική εταιρική φορολόγηση. «Χαράς Ευαγγέλια» συνεπώς για τις πολυεθνικές κυρίως φίρμες, οι οποίες εκμεταλλεύμενες τη δυνατότητα εμφάνισης των ομιλικών οικονομικών τους αποτελεσμάτων σε συγκεντρωτική λογιστική βάση μπορούν να κατευθύνουν όπου επιθυμούν και τις συμφέρει τη φορολόγηση της κερδοφορίας τους⁸⁹, έχοντας με τον τρόπο αυτόν τεράστιο όφελος σε σχέση με όσα θα ήσαν υποχρεωμένες να καταβάλουν σε φόρους, εάν οι επικερδείς δραστηριότητές τους θα έπρεπε να φορολογηθούν στους τόπους επίτευξής τους για την κάθε

συνδεδεμένη νομική οντότητα. Αντίθετα, τα κράτη που στο έδαφός τους πραγματοποιούνται τέτοιες επιχειρηματικές δράσεις οποιασδήποτε μορφής αποστερούνται μέσω των παραπάνω μεθοδεύσεων σοβαρών δημοσιονομικών εσόδων προς όφελος βεβαίως των χωρών εγκαθίδρυσης φορολογικά ευνοϊκών εταιρικών καθεστώτων. Τα τελευταία άλλωστε κάθε άλλο παρά ζημιόγωνα αποδεικνύονται, εφόσον τα ποσά που θεωρητικά χάνονται λόγω των συμφωνούμενων χαμηλών φορολογικών συντελεστών, αναπληρώνονται πολλαπλασιαστικά από το διογκούμενο συνεχώς μέγεθος των δηλούμενων επιχειρηματικών κερδών.

Το όλο ζήτημα δεν αναδείχθηκε πάντως με αφορμή την πρόσφατη ευαισθητοποίηση της Commission για την αντιμετώπισή του⁹⁰ ούτε λόγω των παράλληλων δράσεων του ΟΟΣΑ και των G20⁹¹. Ήδη εδώ και αρκετά χρόνια, πέραν των πασίγνωστων εξωχώριων φορολογικών παραδείσων διεθνώς⁹², πολλά ενωσιακά κράτη προωθούν συστηματικά τέτοιας μορφής ειδικές φορολογικές συμφωνίες, με χαρακτηριστική περίπτωση εκείνη του Λουξεμβούργου⁹³, πρωθυπουργός μάλιστα του οποίου υπήρξε για μακρά περίοδο ο σημερινός Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁹⁴. Συγκεκριμένα, μετά από οργανωμένη έρευνα που διεξήχθη από τη Διεθνή Σύμπραξη Ερευνητών Δημοσιογράφων (ICIJ)⁹⁵, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιοποιήθηκαν υπό την κοινή ονομασία *LuxLeaks* την 5.11.2014⁹⁶, αποκαλύφθηκε για το χρονικό διάστημα 2002-2010 ότι 340 πολύ γνωστές διεθνικές επιχειρήσεις⁹⁷, με την άμεση βοήθεια και διαμεσολάβηση των επίσης γνωστών παγκοσμίως ως «Big four» ελεγκτικών εταιριών (*audit firms*)⁹⁸, είχαν συνάψει με το Υπουργείο Οικονομικών του Λουξεμβούργου παρόμοιες φορολογικές συμβάσεις, με ό,τι τούτο ήθελε κατά τα ανωτέρω σημαίνει. Ο αμοιβαία επωφελής αυτός κύκλος τοποθέτησης «μαύρων» στην ουσία κεφαλαίων, συνδε-

90. Ανωτ. σημ. 37, 70.

91. Ανωτ. σημ. 20 και ενότ. 6 επ.

92. Ανωτ. σημ. 15, 17, 86. Ακόμη, *Μπώλος*, ΝοΒ 2013,942 επ.

93. Ανωτ. σημ. 14, 17. Βλ. γενικότερα και φάκελο: *Secrecy for sale-Inside the global offshore money maze*, της γνωστής ομάδας ερευνητών δημοσιογράφων *ICIJ* (ανωτ. σημ. 17).

94. Ανωτ. σημ. 69.

95. Ανωτ. σημ. 17, 93.

96. Από την πληθώρα σχετικών δημοσιευμάτων στον διεθνή περισσότερο και λιγότερο στον ελληνικό τύπο, βλ. ενδεικτικές καταχωρίσεις στις ιστοσελίδες της *ICIJ* (www.icij.org), της εφημ. *The Guardian* (www.theguardian.com), της *Valeurs Actuelles* (www.valeursactuelles.com), της *Bilan* (www.bilan.ch) κ.ά. Επίσης συνοπτικά, «N» 12.11.2014, 27, 13.11.2014, 34, 14.11.2014, 27, 20.11.2014, 35, 11.12.2014, 31. Τέλος, καταχωρίσεις με ημερομηνίες 10-12.11.2014, στον ιστότοπο: www.capital.gr.

97. Μεταξύ των οποίων και εταιρίες ελληνικών συμφερόντων, βλ. «B» 9.11.2014, Α8-9.

98. Δηλ. των: *PriceWaterHouseCoopers (PWC)*, *Deloitte Touche Tohmatsu Ltd (Deloitte)*, *KPMG* και *Ernst&Young (EY)*. Βλ. και ανωτ. σημ. 96.

88. Χαρακτηριστική η μικρού μήκους ταινία του αυστριακού ερευνητή *E. Wagenhofer*, γυρισμένη το 2008 με τίτλο: *Let's make money* (Ελάτε να βγάλουμε λεφτά), η οποία προβλήθηκε και από την τότε ΝΕΡΙΤ (28.10.2014, 22.00), όπου με εξαιρετική ενάργεια προβάλλονται τα σχετικά θέματα. Τέλος, βλ. και Οδηγία 2003/48/ΕΕ (ανωτ. ενότ. 4).

89. Ανωτ. ενότ. 10.

όμενων οιονεί απαρέγκλιτα με ξέπλυμα⁹⁹, δεν άργησε άλλωστε να διευρυνθεί σημαντικά με τη συμμετοχή και μεγάλων τραπεζών¹⁰⁰. Εκτός όμως του Λουξεμβούργου, έχουν διαχρονικά έλθει στην επιφάνεια καταγγελίες αναφορικά με πανομοιότυπες φορολογικές πρακτικές του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Αυστρίας, του City του Λονδίνου, της Ιρλανδίας, της Κύπρου κ.ά¹⁰¹. Σε επίπεδο εξάλλου Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ)¹⁰², δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τέτοιες μεθοδεύσεις πρωτίστως η Ελβετία. Μέσω της πανσπερμίας των εγκατεστημένων στο έδαφός της πιστωτικών ιδρυμάτων, επενδυτικών σχημάτων κ.λπ.¹⁰³, εκμεταλλεόμενη δε το ιδιότυπο θεσμικό καθεστώς των οιονεί αυτόνομων καντονίων της και όσον αφορά στη φορολογία, σε συνδυασμό με το αυστηρό νομικό πλαίσιο περί τραπεζικού απορρήτου¹⁰⁴, έχει προ πολλού μετατραπεί σε τόπο προνομιακής προσέλκυσης πολυεθνικών για τη σύναψη ιδιαίτερα ευνοϊκών φορολογικών συμφωνιών¹⁰⁵. Για τα ίδια άλλωστε φορολογικά πλεονεκτήματα σε σχέση και με τα φυσικά κατ' αναλογία πρόσωπα, η συγκεκριμένη χώρα υπήρξε διαχρονικά προτιμητέα από τους απανταχού φοροφυγάδες, γεγονός που επιβεβαιώθηκε ακόμη και πρόσφατα μέσω τη φορά αυτή της υπόθεσης των SwissLeaks¹⁰⁶.

12. Ακριβώς ως προς το τελευταίο αυτό γενικότερο ζήτημα, υπό το πρίσμα δε των ευρύτερα ισχυόντων στις δικρατικές σχέσεις, δοκιμάστηκε και η λύση υπογραφής ειδικών διακυβερνητικών φορολογικών συμβάσεων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της φοροδιαφυγής-

φοροαποφυγής. Η εν λόγω προσπάθεια ξεκίνησε, όπως ήταν περίπου φυσικό, μεταξύ των κυβερνήσεων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας ως της πανευρωπαϊκά ισχυρότερης οικονομίας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας ως του μεγαλύτερου ευρωπαϊκού και όχι μόνον χρηματοοικονομικού κέντρου. Οι δύο χώρες μετά από επίμονες διαπραγματεύσεις κατέληξαν τον Αύγουστο 2011 στη διατύπωση σχετικής συμφωνίας με τη μορφή εξωδικαστικού κατά βάση συμβιβασμού, γνωστού και ως «Σχέδιο *Roumprik*», αναφορικά με τις μυστικές καταθέσεις οποιασδήποτε μορφής Γερμανών φορολογουμένων σε ελβετικά πιστωτικά ιδρύματα¹⁰⁷. Οι Γερμανοί αυτοί πολίτες απέκρυπταν τους λογαριασμούς καταθέσεων και λοιπών χρηματοοικονομικών τους προϊόντων στην Ελβετία αποκομίζοντας σημαντικά οικονομικά οφέλη από τη μη φορολόγηση των αντίστοιχων εισοδημάτων στη χώρα τους, αλλά και από την παράκαμψη του ελέγχου «πόθεν έσχες», άρα και των AML κανόνων¹⁰⁸. Τούτο δε έπρατταν εκμεταλλεόμενοι αφενός μεν τη διεθνώς γνωστή «εχεμύθεια» εξωχώριας μορφής των ελβετικών τραπεζών¹⁰⁹ και των γνωστών κωδικοποιημένων λογαριασμών για μεγάλα βεβαίως χρηματικά ποσά, που εδράζονται νομοθετικά στην καθιέρωση του ελβετικού τραπεζικού απορρήτου, αφετέρου δε τη σύμφυτη «χαλαρή» θεώρηση του εγκλήματος της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων¹¹⁰. Με την υπόψη επομένως γερμανο-ελβετική συμφωνία φάνηκε να δημιουργείται κάποιου είδους ρήγμα στο αυστηρό καθεστώς του ελβετικού τραπεζικού απορρήτου, μέσω τουλάχιστον της επίσημης παραδοχής για την ύπαρξη μυστικών λογαριασμών καθώς και της υποχρέωσης φορολόγησης του περιεχομένου τους υπέρ της Γερμανίας¹¹¹.

Μια προσεκτικότερη πάντως ανάλυση του περιεχομένου της διακρατικής αυτής σύμβασης δεν συνηγορεί οπωσδήποτε υπέρ της ουσιαστικής κάμψης του απορρήτου των τραπεζικών καταθέσεων, δεδομένου ότι δεν υποχρεώνει τις ελβετικές τράπεζες να παραδώσουν απευθείας και σε κάθε περίπτωση τα πλήρη στοιχεία των επίμαχων λογαριασμών στις αρμόδιες γερμανικές αρχές. Τούτο διότι παρέχεται στους Γερμανούς πελάτες των ελβετικών τραπεζών η πρωταρχική ευχέρεια να επιλέξουν να καταβάλουν εφάπαξ κυμαινόμενο φόρο επί της συνολικής οικονομικής αξίας του χαρτοφυλακίου τους, υπολογιζόμενο κατ' αποκλειστικότητα από τις αρμόδιες ελβετικές αρχές βάσει ιδιαίτερου μαθηματικού τύπου που περιέ-

99. Ανωτ. σημ. 61.

100. Για παράδειγμα, οι αρμόδιες γερμανικές αρχές άρχισαν πρόσφατα εξαντλητικό φορολογικό έλεγχο στην Commerzbank με την κατηγορία εμπλοκής της θυγατρικής της στο Λουξεμβούργο στο σκάνδαλο LuxLeaks, «N» 26.2.2015, 32.

101. Βλ. «N» 4.2.2015, 27. Ακόμη, N. Shaxson, *Offshore-Τα νησιά των θησαυρών*, 2011, 323 επ.

102. Πρόκειται για τις συμφωνίες της 2.5.1992 και 17.3.1993, με έναρξη ισχύος την 1.1.1994 (ΕΕ 3.1.1994, L. 1/1 επ).

103. Ανωτ. σημ. 17, 25 και ενότ. 5, 7.

104. Ανωτ. σημ. 14, 17. Επίσης, Δούβλης, ΔΕΕ 2012,1095, σημ. 12· Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,299 επ., 301 επ., 304 επ., 308 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015,126 επ. Ε. Στυλόπουλος, *Εναλλακτικό σχέδιο: Η ίδρυση εταιρίας στην Ελβετία*, 3.3.2015 (www.capital.gr).

105. Αντιπροσωπευτική άλλωστε η περίπτωση του καντονίου Zung, Roche (2011), 57 επ., 123 επ.

106. Πρόκειται για ειδικότερη έρευνα της ICIJ (ανωτ. σημ. 17, *in fine*) επί σχεδόν 60.000 φακέλων μεγαλοκαταθετών της HSBC Ελβετίας, μεταξύ των οποίων και αρκετοί Έλληνες, αναφορικά με οργανωμένες κινήσεις φοροδιαφυγής. Οι σχετικές λεπτομέρειες δημοσιοποιήθηκαν μέσω της εφημ. «Le Monde» την 8.2.2015 (www.lemonde.fr και www.icij.org), βλ. εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ» 14-15.3.2015, 26-27. Πιο πρόσφατα, ο εισαγγελέας της Γενεύης έκλεισε τη σχετική έρευνα επιβάλλοντας πρόστιμο ύψους 38 εκατ. ευρώ σε βάρος της ελβετικής HSBC για ξέπλυμα (www.voicenews.gr, 5.6.2015).

107. Έναντι πολλών, Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,300, 308 επ., 310.

108. Ανωτ. σημ. 15, 17 και 61, 99 καθώς και ενότ. 11, *in fine*.

109. Ανωτ. σημ. 14, 17, 104.

110. Αναλυτικά, Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,301 επ., 305, 308, 310, αναφερόμενοι τόσο σε σχετικές εξαιρέσεις του ελβετικού νομοθετικού πλέγματος, όσο και στα ανάλογα θεσμικά καθεστώτα Λουξεμβούργου (ανωτ. ενότ. 11), Λιχτενστάιν (ανωτ. σημ. 15, 17) και Αυστρίας (ανωτ. σημ. 68). Ακόμη, ανωτ. σημ. 14, 108.

111. FT, *Swiss bank secrecy under scrutiny*, 30.11.2012, 8.

χεται στην οικεία διμερή συμφωνία. Δίνεται έτσι στους Γερμανούς καταθέτες η ευχέρεια να διατηρήσουν την ανωνυμία τους έναντι των εθνικών τους φορολογικών αρχών, νομιμοποιώντας ταυτόχρονα κατ' αποτέλεσμα και το όποιο «βρώμικο ή μαύρο» χρήμα έναντι πάντων. Σε διαφορετική μόνον περίπτωση, εάν δηλαδή δεν επιθυμούν να υπαχθούν στην ανωτέρω ρύθμιση, το κάθε ελβετικό πιστωτικό ίδρυμα θα πρέπει να εξουσιοδοτηθεί ρητά από τους υπάρχοντες Γερμανούς καταθέτες του, ώστε στη συνέχεια να προχωρήσει στη γνωστοποίηση των απαιτούμενων στοιχείων προς τη χώρα κύριας κατοικίας τους. Ας σημειωθεί πάντως ότι η ανωτέρω ειδική διακρατική συμφωνία δεν καταλαμβάνει εταιρίες, συμβάσεις καταπιστευμάτων (trusts) ή λοιπά επενδυτικά μορφώματα ως δικαιούχους λογαριασμών¹¹² ούτε και το περιεχόμενο των τραπεζικών θυρίδων, όπου ο κάθε πελάτης οποιασδήποτε εθνικότητας μπορεί να φυλάσσει ο,τιδήποτε επιθυμεί χωρίς κανενός είδους έλεγχο¹¹³.

13. Όμως η Commission εξέφρασε αντιρρήσεις για τη διακυβερνητική αυτή φορολογική σύμβαση. Συγκεκριμένα, επικαλέσθηκε την αντίθεση τέτοιων συμβιβαστικών εγχειρημάτων με το κοινοτικό κεκτημένο, ιδιαίτερα όσον αφορά στην παραβίαση της αρχής της φορολογικής ισότητας, λαμβανομένου υπόψη του τελικού ύψους του επιβαλλόμενου ανά συμφωνία ποσοστού φορολόγησης των ενεχόμενων τραπεζικών λογαριασμών. Τούτο δε σε συνάρτηση με όσα ισχύουν βάσει της συναφθείσας στο Λουξεμβούργο την 26.10.2004 Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών-μελών της αφενός και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας αφετέρου, για την καταπολέμηση της απάτης και κάθε άλλης παράνομης δραστηριότητας σε βάρος των οικονομικών τους συμφερόντων¹¹⁴, όπου το ποσοστό φορολόγησης των αδήλων οικονομικών πόρων ευρωπαϊών πολιτών προσδιορίζεται στο 35%. Τελικά, τον Απρίλιο 2012 επήλθε συμβιβαστική λύση, σύμφωνα με την οποία οι εμπλεκόμενες ελβετικές τράπεζες υποσχέθηκαν να καταβάλουν από το επόμενο έτος προς τη Γερμανία ένα συγκεκριμένο ποσό ανερχόμενο σε περίπου 2 δισ. ελβετικά φράγκα, προκειμένου να καλυφθούν τα έσοδα που υπολογίσθηκε ότι έχουν καθεί από τη φοροδιαφυγή των Γερμανών υπηκόων. Κατόπιν, οι ελβετικές τράπεζες θα μπορούσαν να ανακτήσουν το ποσό αυτό μέσω της φορολόγησης που θα επέβαλαν αντίστοιχα στους Γερμανούς πελάτες τους σύμφωνα με τα προλεχθέντα. Εκείνο που επιπρόσθετα θα πρέπει πάντως να παρατηρηθεί, είναι ότι η προαναφερόμενη ειδική διακρατική φορολογική συμφωνία περιέχει και τη λεγόμενη «ρήτρα μη χρήσης προϊόντος υποκλοπής», δηλαδή την απαγόρευση για την αντισυμβαλλόμενη Γερμανία να ενεργοποιήσει οποιασδήποτε μορφής εισπρακτικά μέτρα κατά υπηκόων της καταθετών σε ελβετικές τράπεζες εκτός

του συγκεκριμένου συμβατικού πλαισίου που συμφωνήθηκε επισήμως με την Ελβετία, βάσει ενδεχομένων σχετικού πληροφοριακού υλικού που θα μπορούσαν να προμηθευτούν παρανόμως οι γερμανικές αρχές¹¹⁵.

Περαιτέρω, η Ελβετία λίγο μετά την υπογραφή της παραπάνω φορολογικής σύμβασης με τη Γερμανία κατέληξε σε παρόμοια συμφωνία με την κυβέρνηση της Μ. Βρετανίας. Και αυτή όμως λόγω της προεκτεθείσας διαφωνίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναθεωρήθηκε στις Βρυξέλλες την 20.3.2012 υπό τη μορφή προσυπογραφής συμπληρωματικού Παραρτήματος, όπου επανακαθορίστηκε το ποσοστό φορολόγησης των τόκων καταθέσεων καθώς και των χρηματοοικονομικών προϊόντων που ανήκουν σε Βρετανούς υπηκόους, σε εναρμόνιση προς τους ισχύοντες συντελεστές στο ίδιο το Ην. Βασίλειο, ώστε να ξεπερασθεί με τον τρόπο αυτόν το ζήτημα της αντίθεσης με το κοινοτικό κεκτημένο. Τον Απρίλιο 2012 εξάλλου υπογράφηκε ίδιο συμβατικό μοντέλο μεταξύ των κυβερνήσεων Ελβετίας και Αυστρίας¹¹⁶. Εκτός πάντως της Ελβετίας και άλλες ευρωπαϊκές χώρες-φορολογικοί παράδεισοι αναγκάστηκαν τα τελευταία χρόνια να συνάψουν φορολογικές συμφωνίες αποκατάστασης της φοροδιαφυγής πολιτών γειτονικών κυρίως κρατών τους. Παράδειγμα το Λιχτενστάιν¹¹⁷, το οποίο εξαναγκάστηκε να καταλήξει σε μία πρώτη διακρατική συμφωνία με την Αυστρία στις 29 Ιανουαρίου 2013, εφαρμοστέα από το 2014 και με συντελεστές φορολόγησης για αυστριακές τοποθετήσεις από 15% έως και 38%.

14. Οι ανωτέρω ειδικές φορολογικές συμβάσεις με τη Γερμανία, Μ. Βρετανία και Αυστρία εγκρίθηκαν καταρχάς από το ελβετικό κοινοβούλιο την 30.5.2012, υπό τον όρο ότι θα γίνουν αποδεκτές και από τα εθνικά κοινοβούλια των αντισυμβαλλόμενων κρατών. Ακολούθησε όμως η απόρριψη την 23.11.2012 από τη γερμανική Άνω Βουλή (Bundesrat) της αντίστοιχης φορολογικής συμφωνίας ως ιδιαίτερος επεικούς για τους Γερμανούς φοροφυγάδες, ενώ η ίδια αρνητική στάση υιοθετήθηκε την 12.12.2012 και από τη γερμανική κοινοβουλευτική Επιτροπή Διαμεσολάβησης, η οποία συστήθηκε από μέλη της Άνω και Κάτω Βουλής (Bundestag). Αποτέλεσμα αυτής της δυσμενούς εξέλιξης ήταν να υπαναχωρήσει ουσιαστικά και η Ελβετία, η οποία επέλεξε να προχωρήσει τον Οκτώβριο 2013 στην υπογραφή του τροποποιητικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης ΟΟΣΑ για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα¹¹⁸, όπου συμπεριλαμβάνονται βεβαίως ως περιουσιακό στοιχείο

112. Ανωτ. σημ. 16, 25, 103.

113. Ανωτ. σημ. 12.

114. Κυρωτικός Ν 3946/2011.

115. Αναλόγως, βλ. ανωτ. σημ. 46.

116. *Tax Justice Net*, The UK-Swiss tax agreement: doomed to fail, Λονδίνο, 21.10.2011, με θέσεις αμφισβήτησης για τέτοιου είδους συμφωνίες, όπως αυτές της Γερμανίας και Μ. Βρετανίας με την Ελβετία καθώς και με ρητές αναφορές στην περίπτωση της Ελλάδας (www.taxjustice.net): Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,299 επ., 308 επ., 310.

117. Ανωτ. σημ. 15, 17.

118. Ανωτ. ενότ. 7-8.

και οι τραπεζικές καταθέσεις. Ο χρονικός όμως ορίζοντας ενεργοποίησης της εν λόγω διεθνούς σύμβασης στο σύνολό της δεν έχει ακόμη καθορισθεί ως προς την Ελβετία και ορισμένες άλλες χώρες¹¹⁹. Οι εξωτερικές πάντως πιέσεις επί των δραστηριοποιούμενων στην Ελβετία εγχώριων, κυρίως δε θυγατρικών ξένων τραπεζών φαίνεται να αυξάνονται διαρκώς, όσον αφορά τουλάχιστον στον τομέα της φοροδιαφυγής και του σύμφυτου ξεπλύματος. Χαρακτηριστική η περίπτωση της HSBC Ελβετίας, η οποία αντιμετωπίζει πρόσφατα τέτοιου είδους κατηγορίες τόσο από τις γαλλικές, όσο και τις βελγικές αρχές¹²⁰. Αποτέλεσμα της όλης αυτής κατάστασης υπήρξε προφανώς η υπογραφή την 27.5.2015 στις Βρυξέλλες συμφώνου φορολογικής διαφάνειας μεταξύ της Commission ως εκπροσώπου της ΕΕ και της Ελβετίας για ετήσια ενεργοποίηση από το 2018 της αυτόματης αμοιβαίας ανταλλαγής πληροφοριών αναφορικά με στοιχεία Ευρωπαίων και Ελβετών αντίστοιχα δικαιούχων τραπεζικών λογαριασμών στην επικράτεια των συμβαλλομένων. Το γεγονός χαιρέτισθηκε και πάλι ως σημείο αποφασιστικής κάμψης του γνωστού ελβετικού τραπεζικού απορρητού με γνώμονα το Μοντέλο Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών των ΟΟΣΑ και G20¹²¹, γεγονός που μένει όμως να αποδειχθεί από την ομαλή πορεία μελλοντικής εφαρμογής της νεότερης αυτής διεθνούς φορολογικής συμφωνίας.

Παρεμπιπτόντως, ας σημειωθεί ότι η Ελλάδα, πέραν της δέσμευσης από τη Συμφωνία Συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών-μελών της με την Ελβετία του 2004¹²², έχει υπογράψει με την τελευταία στη Βέρνη την 16.6.1983 Σύμβαση αποφυγής διπλής φορολογίας αναφορικά με τους φόρους εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων¹²³, η οποία στη συνέχεια τροποποιήθηκε αφενός μεν από την ανάλογη Συμφωνία της Βέρνης της 4.11.2010, αφετέρου δε από τη μεταγενέστερη Συμφωνία της 2.8.2012¹²⁴. Όλες όμως αυτές οι διακρατικές συμβάσεις δεν θα πρέπει να συγχέονται με συμφωνίες ειδικού τύπου και σκοπού για τη φορολόγηση κρυφών τραπεζικών λογαριασμών Ελλήνων δικαιούχων, όπως οι προεξετασθείσες με Γερμανία, Μ. Βρετανία και Αυστρία¹²⁵. Στο πνεύμα της προσπάθειας διακρατικής διευθέτησης φορολογικών θεμάτων, εντάσσεται εξάλ-

λου και η Συμφωνία μεταξύ Ελλάδας - Σερβίας, η οποία υπογράφηκε στην Αθήνα την 17.10.2008, επικυρώθηκε δε από τη χώρα μας με τον Ν 3935/2011.

15. Παράλληλα με όσα συμβαίνουν στον ευρωπαϊκό αμιγώς χώρο, είχαν ήδη ξεκινήσει επαφές και διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Ελβετία σχετικά με κινήσεις φοροδιαφυγής μεγάλης έκτασης από Αμερικανούς πολίτες, οι οποίοι διατηρούσαν και εξακολουθούν να διατηρούν κρυφούς λογαριασμούς σε εγκατεστημένα στην Ελβετία πιστωτικά ιδρύματα. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, οι αρμόδιες αμερικανικές αρχές έχοντας επικεντρώσει τις έρευνές τους σε συγκεκριμένους ελβετικούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, απαιτούσαν άμεση πρόσβαση στα δεδομένα έως και 10.000 τέτοιων μυστικών τραπεζικών λογαριασμών Αμερικανών πολιτών. Η Ελβετία, χωρίς να είναι απολύτως αρνητική στην καταρχάς παροχή ορισμένων πληροφοριών, επέμεινε ωστόσο ότι η όποια συμφωνία θα έπρεπε *minimum* να διασφαλίζει τη μη άσκηση ποινικής δίωξης από τις αμερικανικές αρχές κατά εργαζομένων στη χώρα τραπεζιτών. Σε αυτό το πνεύμα, η γνωστή ελβετική τράπεζα UBS ήλθε το 2009 σε ιδιαίτερη συμφωνία με τις ΗΠΑ, ώστε η πρώτη να καταβάλει πρόστιμο ύψους 780 εκατ. δολαρίων για διευκόλυνση Αμερικανών μεγαλοκαταθετών να φοροδιαφύγουν, το ίδιο δε έπραξε τον Ιανουάριο 2013 και η ελβετική τράπεζα Wegelin για ποσό 74 εκατ. δολαρίων, ενώ ακολούθησε τον Μάιο 2014 η Crédit Suisse για το πολύ υψηλότερο ποσό των 2,6 δισ. δολαρίων. Η εν γένει πάντως διαπραγματευτική θέση της Ελβετίας αποδυναμώθηκε περισσότερο μετά την έκδοση απόφασης του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ελβετίας, όπου κρίθηκε ότι ορθώς το 2009 η Αρχή Εποπτείας του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος (Swiss Financial Market Supervisory Authority-FINMA) έδωσε εντολή στην UBS να παραδώσει επιπρόσθετα στοιχεία για περισσότερους από 4.700 Αμερικανούς πελάτες της στις φορολογικές αρχές των ΗΠΑ¹²⁶.

Απόρροια όλων αυτών υπήρξε τελικά η επίτευξη μιας πρώτης συμφωνίας μεταξύ των δύο κρατών τον Δεκέμβριο 2011 για διευκόλυνση γνωστοποίησης προς τις αρμόδιες αμερικανικές αρχές των ονομάτων όσων Αμερικανών πολιτών θεωρούνται ύποπτοι φοροδιαφυγής. Ήταν δε και είναι τέτοια η συστηματική πίεση των αμερικανικών φορολογικών αρχών για την αύξηση των δημοσιονομικών εσόδων μέσω της φορολόγησης μυστικών περιουσιακών στοιχείων εύπορων Αμερικανών

119. Ανωτ. σημ. 66.

120. «N» 22.11.2014, 22 και 24.2.2015, 28.

121. «N» 28.5.2015, 6 και «B» 31.5.2015, B14 καθώς και European Commission-Press Release Database of 27.5.2015 (www.europa.eu). Βλ. και ανωτ. ενότ. 8, 12 καθώς και σημ. 118-119.

122. Ανωτ. σημ. 114.

123. Η οποία μαζί με το σχετικό Πρωτόκολλο κυρώθηκε βάσει του Ν 1502/1984.

124. Αντίστοιχοι κυρωτικοί Ν 4034/2011 και 4105/2013, βλ. Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,304 επ., 306 επ., 310.

125. Για τη φορολογική συμφωνία Ελλάδας και Κράτους του Γκέρνεσεϊ, ανωτ. σημ. 24.

126. Μπώλος/Arnold, ΔΕΕ 2012,309 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015,123 επ. Βλ. και «N» 30.1.2012, 34, για τη διάσπαση-πώληση της παλαιότερης ελβετικής τράπεζας Wegelin λόγω της εμπλοκής της σε ποινική διαμάχη με τις αμερικανικές φορολογικές αρχές και 23.4.2012, 34, 15.5.2014, 28, για την Crédit Suisse καθώς και 13.10.2014, 27, όπως και 22.11.2014, 22, σχετικά με την ελβετική θυγατρική της HSBC (ανωτ. σημ. 120). Επίσης, «K» 7.2.2012, 17 και 17.2.2012, 23, όσον αφορά αντίστοιχα στις περιπτώσεις των Julius Bär και Wegelin καθώς και 3.5.2012, 23, 27.2.2014, 23, για τις UBS και Crédit Suisse.

πολιτών στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Ελβετία ενόψει της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, ώστε πολλοί από τους τελευταίους σπεύδουν πλέον να απαρνηθούν ακόμη και την ιθαγένειά τους για να ξεφύγουν από τις επαχθέστερες νομικές και οικονομικές συνέπειες¹²⁷. Οι αμερικανικές όμως αρχές δεν φαίνονται ούτε στο άμεσο μέλλον διατεθειμένες να μετριάσουν τη στάση τους απέναντι στη φοροδιαφυγή υπηκόων τους ανά τον κόσμο. Απόδειξη συνιστά η προώθηση και ενεργοποίηση από το 2013 της FATCA¹²⁸, ως πάγια πλέον πολιτικής εξωεδαφικής εφαρμογής της φορολογικής νομοθεσίας των ΗΠΑ¹²⁹ σε σχέση με τον εντοπισμό μέσω εξαναγκασμού όλων των ξένων τραπεζών για αναφορά τυχόν Αμερικανών καταθετών τους, υπό την απειλή πολύ σοβαρών κυρώσεων σε βάρος τους καθώς και σε βάρος εμπλεκόμενων στελεχών τους προσωπικά. Η Ελβετία πάντως μετά το ναυάγιο των προαναφερθεισών ειδικών συμφωνιών με ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως δε με τη Γερμανία, προτίμησε τον Ιούνιο 2013 να απορρίψει την προοπτική σύναψης μιας τέτοιας μορφής οριστικής συμφωνίας και με τις ΗΠΑ, επιλέγοντας να προσυπογράψει από 15.10.2013 την τροποποιημένη Διεθνή Σύμβαση-Πρότυπο του ΟΟΣΑ για την Αμοιβαία Διοικητική Συνδρομή σε Φορολογικά Θέματα, χωρίς όμως μέχρι σήμερα να έχει τυπικά συμφωνήσει και για την ενεργοποίηση του συνοδευτικού συμβατικού Μοντέλου Αυτόματης Ανταλλαγής Οικονομικών Πληροφοριών, τούτο δε σε προφανή αντίθεση με το μεταγενέστερο από 27.5.2015 σύμφωνο φορολογικής διαφάνειας που υπέγραψε με την ΕΕ¹³⁰. Πέραν τούτου, η Ελβετία μαζί με άλλα κράτη προχώρησε στην υιοθέτηση της FATCA¹³¹, με προφανή στόχο να εξευμενίσει τον αμερικανικό παράγοντα. Τα γεγονότα πάντως αυτά δεν στάθηκαν από μόνα τους ικανά στο να εξασθενίσουν την οιονεί καταδίωξη πλέον των ελβετικών πιστωτικών ιδρυμάτων από μέρος των αμερικανικών αρ-

χών. Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται από τον Αύγουστο 2013 με πρωτοβουλία του αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης νέο σχέδιο συμφωνίας (Swiss Bank Program) με άνω των 100 μέχρι στιγμής ελβετικών -αλλά και άλλων τραπεζών- για τη γνωστοποίηση στις ΗΠΑ των πλήρων στοιχείων Αμερικανών καταθετών τόσο στις ίδιες, όσο και στις εκτός μάλιστα Ελβετίας θυγατρικές τους. Σε αντάλλαγμα, οι αμερικανικές αρχές αποδέχονται τη μη άσκηση σχετικών ποινικών δίωξεων κατά στελεχών των εν λόγω πιστωτικών ιδρυμάτων, χωρίς όμως να παρέχεται απαλλαγή και από την ευχέρεια επιβολής προστίμων κατά των τελευταίων λόγω φοροδιαφυγής. Με τον τρόπο αυτόν, υλοποιήθηκε τον Μάρτιο 2015 η πρώτη συμφωνία τέτοιας μορφής με την ιταλικών συμφερόντων ελβετική τράπεζα BSI (Banca della Svizzera Italiana), η οποία ορίστηκε να καταβάλει στις ΗΠΑ το ποσό των 211 δισ. δολαρίων¹³².

16. Ανακεφαλαιώνοντας, εκείνο που φαίνεται ενόψει του συνόλου των προεξετασθέντων να διαμορφώνεται ως τρέχουσα κατάσταση σε σχέση με τις συστηματικές κινήσεις φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής τόσο στην ευρωπαϊκή, όσο και τη διεθνή σκακιέρα φέρει αμφίσημο τουλάχιστον χαρακτήρα. Τούτο διότι η μία πλευρά των πραγμάτων όντως δείχνει την επιθυμία, σηματοδοτώντας πολιτικά και πρακτικά την εκκίνηση των προσπαθειών από τις αρμόδιες κρατικές αρχές, τους εμπλεκόμενους διεθνείς οργανισμούς κ.ά, για περιορισμό -αν μη τι άλλο- του παραπάνω σύνθετου και άκρως αρνητικού φαινομένου, ιδίως υπό το βάρος της σύγχρονης οικονομικο-κοινωνικής κρίσης¹³³. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε βήμα κατά της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής σίγουρα δημιουργεί προϋποθέσεις για ανάλογη πρωτίστως αύξηση των δημοσιονομικών εσόδων, με όλες τις απορρέουσες θετικές συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο. Στη μάχη αυτήν οι δραστηριοποιούμενοι φορείς έχουν οπωσδήποτε σύμμαχο τους τις νέες ηλεκτρονικές εφαρμογές¹³⁴, ενώ αποφασιστική παραμένει η συνεισφορά υπηρεσιακών στελεχών με υψηλής στάθμης παιδεία και ικανότητες. *Sine qua non* εξάλλου όρο της όλης αντιμετώπισης του προβλήματος εμφανίζεται να συνιστά η εντεινόμενη ποινικοποίηση της φοροδιαφυγής ως αιχμή του δόρατος του οικείου νομικού οπλοστασίου¹³⁵. Το παράδειγμα των ΗΠΑ είναι άλλωστε αρκούντως ενδεικτικό των επικρατουσών τάσεων¹³⁶.

Από την άλλη όμως πλευρά, η προκύπτουσα εικόνα επισκοπούμενη πρακτικά υπό ουσιαστικότερα κριτήρια, δυστυχώς, εκπέμπει διαφορετικά μηνύματα. Το παραδοσιακό offshoring πλέγμα διεθνοποιημένο πλέον στον

127. «N» 27.10.2014, 44.

128. Ανωτ. σημ. 63.

129. Μάλλιου, ΔΦΝ 2013,1697 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015,125 επ., 128 επ. Χ. Παμπούκης, ΔΦΝ 2015,325, 327. Ακόμη, Ph. Athanassiou/M. Prokop/A. Theodosopoulou, Effets extraterritoriaux du droit américain sur les institutions financières non-américaines-une voie d' ensemble, R.D.B.F., no 5/2014, 11 επ. Y. Quintin, Aux frontières du droit: les embargos américains et l' affaire BNP Paribas, R.D.B.F., no 5/2014, 17 επ. V. Grosswald Curran, La jurisprudence récente de la Cour suprême des Etat-Unis sur l' extraterritorialité et d' autres questions d' importance internationale, Παρίσι 2014, 2473 επ. J. Lasserre-Capdeville, La banque face au risque de condamnation, La Semaine Juridique, éd. Générale, no 39/2014, 1690 επ. Ευρύτερα για το ζήτημα, Γ. Αυγερινός, Η εκτός ΕΕ εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού και η εξωτερική πολιτική της ΕΚ, σε: Χ. Παμπούκης (2009), 1232 επ. Χ. Μειδάνης, Αλλοδαπές διατάξεις με εξωχώρια ισχύ, σε: Χ. Παμπούκης (2009), 1370 επ.

130. Ανωτ. ενότ. 7-8 και σημ. 66, 121.

131. Μάλλιου, ΔΦΝ 2013,1697 επ. Παυλίδης, ΔΕΕ 2015,126, 128 επ., αναφερόμενος και σε σχετική συμφωνία Ελλάδας-ΗΠΑ.

132. Σχετικά, βλ. The US Department of Justice-Office of Public Affairs, 30.3.2015 (www.justice.gov).

133. Ανωτ. ενότ. 2.

134. Ανωτ. ενότ. 1, 5.

135. Ανωτ. ενότ. 3.

136. Ανωτ. ενότ. 1, *in fine* και 15 καθώς και σημ. 63.

μέγιστο δυνατό βαθμό¹³⁷, σε συνάρτηση και με την άκριτη ισοπέδωση του παλαιότερου διαχωρισμού της επενδυτικής από τη λιανική τραπεζική¹³⁸, συνέτειναν μαζί με λοιπούς πολιτικούς κυρίως παράγοντες στη ραγδαία εξάπλωση του υπάρχοντος χρηματοοικονομικού μοντέλου της παγκόσμιας οικονομίας. Έτσι, η σταδιακή εγκατάλειψη του προγενέστερου βιομηχανικού αναπτυξιακού προτύπου, συνδυαζόμενη με διαρκώς ανανεούμενα και πολύπλοκα επενδυτικά εργαλεία καθώς και συγκοινωνούτα συνήθως νομικά μορφώματα¹³⁹, δεν άργησε να αποφέρει σε πρώτο απολογισμό σημαντική αφθονία κεφαλαίων. Τα τελευταία επανεπενδύόμενα μαζικά μέσω σύνθετων και πάλι χρηματιστηριακών ή μη προϊόντων, εντατικοποίησαν περαιτέρω την κεφαλαιακή συσσώρευση, ανατροφοδοτώντας έτσι το κρατούν στις ημέρες μας αντι-αναπτυξιακό ουσιαστικά οικονομικό μοντέλο, που με τη σειρά του ευθύνεται καθοριστικά για τα παρατηρούμενα υφεσιακά και όχι μόνον αποτελέσματα σε αρκετές χώρες του πλανήτη, συμπεριλαμβανόμενης και της Ελλάδας¹⁴⁰. Χωρίς βεβαίως να έχουν επιβαρυνθεί όλα τα κράτη και όλες οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες με τις ίδιες επιπτώσεις από την ανωτέρω αλλαγή του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος, η προκύπτουσα κεφαλαιακή υπερεπάρκεια συνέτεινε με τη σειρά της στη διόγκωση της λεγόμενης «αφανούς ή σκιάδους οικονομίας»¹⁴¹, ως ιδανικού κρυσφύγετου κεφαλαίων κάθε δυνατής προέλευσης και δικαιούχων. Φυσικά, η εγκληματική πλειοψηφικά χροιά των χρηματοοικονομικών αυτών αφορολόγητων συνηθέστατα πόρων συμβαδίζει απόλυτα με την απουσία κάθε ουσιαστικού θεσμικού ελέγχου ή κάποιου είδους στοιχειώδους εποπτείας στα κεφαλαιακά αυτά προστατευμένα parkings.

Ακριβώς όμως αυτή η εξέλιξη είναι που αναπαράγει τους λόγους διαρκούς επέκτασης της σύγχρονης μάλιστα της οργανωμένης φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής¹⁴², προσδίδοντας στο όποιο εγχείρημα αντιμετώπισής τους ισχυρά χαρακτηριστικά ενδεχόμενης «χίμαιρας». Η εντύπωση μάλιστα που δημιουργείται στους μεθοδικότερους διερευνητές του συγκεκριμένου ζητήματος είναι ότι όσο μεγαλύτερη η ανά περίπτωση φοροδιαφυγή ή φοροαποφυγή, τόσο ευκολότερη η απόκρυψή της και η διαφυγή των υπευθύνων από τα ισχύοντα για τους υπόλοιπους μικρομεσαίους «παίκτες». Κατά ταύτα, εθνικοί και διεθνείς φορείς ευρίσκονται υπό αδιάκοπη πολυεπίπεδη πίεση των ομάδων εκείνων που δεν ανησυχούν μεν για τις λεκτικές κορώνες εναντίον του υπόψη φαινομένου συνολικά, έχουν όμως κάθε λόγο να αντιστρατεύονται

έντονα οποιαδήποτε αντίστοιχη δράση σε ειδικότερο ή πιο γενικευμένο ίσως επίπεδο. Μόνιμος στόχος τους η παρεμπόδιση ή έστω αλλοίωση των όποιων σχετικών προσπαθειών επιχειρείται να αναληφθούν. Αποτελεί επομένως οινεί φυσική αντίδραση η επιφυλακτικότητα τουλάχιστον αναφορικά με συναφείς πρωτοβουλίες και ευρύτερης ακόμη κλίμακας. Για παράδειγμα, πόσο αναμένεται να συμβάλει η επικείμενη ολοκλήρωση της πολυδιαφημιζόμενης Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης (European Banking Union)¹⁴³ στην κοινωνική ιδιαίτερα βελτίωση της ΕΕ ως συνόλου μέσω της διευκόλυνσης στη διάχυση χρηματοπιστωτικών πληροφοριών φορολογικά αξιοποιήσιμων, οπότε και δημοσιονομικά αποδοτικών; Πρόκειται πράγματι για κίνηση προόδου με άμεσα ορατά αποτελέσματα και στον επιμέρους αγώνα κατά της φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής, όταν αντιθέτως είναι πανκοίως γνωστή η ζωηρότατη ενεργοποίηση πάμπολλων οργανωμένων ομάδων συμφερόντων (lobbying) με άξονα τις Βρυξέλλες¹⁴⁴, οι οποίες πιέζουν μονίμως τους ευρωπαίους αξιωματούχους, μεταξύ άλλων, για κάθε μορφής φορολογική διευκόλυνση ή χαλάρωση σε σχέση με τα επιχειρηματικά πρωτίστως κέρδη; Αλλά και το προδήλως ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς όλων ουσιαστικά των στελεχών της ΕΕ, των ευρωβουλευτών, των συνεργατών τους κ.ά.¹⁴⁵ δεν συνιστά καθιέρωση επίσημου τομέα φο-

137. Ανωτ. ενότ. 3, 10, 13, *in fine* και σημ. 24, 27, 41, 85-86, 92, 109.

138. Πρόσφατα, Μικρούλα (2013), 358 επ. Δούβλης, ΔΕΕ 2014,917, 927 επ.

139. Ανωτ. ενότ. 5, 7, 10 και σημ. 17, 25-26, 38, 112.

140. Ανωτ. ενότ. 1-2.

141. Ανωτ. ενότ. 3 και σημ. 42.

142. Ανωτ. ενότ. 1-4, 8-15 και σημ. 48, 51, 70.

143. Δ. Τσιμπανούλης, Το δίκαιο της εξυγίανσης και αναδιοργάνωσης των τραπεζών υπό το πρίσμα των νεοτέρων εξελίξεων στο ενωσιακό δίκαιο, Χρηδίκ 2014, 73 επ. Δούβλης, ΔΕΕ 2014,917-Γκάρτσος, Πρόληψη και διαχείριση «τραπεζικών κρίσεων φερεγγυότητας» σύμφωνα με το ευρωπαϊκό και το ελληνικό δημόσιο τραπεζικό δίκαιο: μια συνοπτική θεώρηση, ΔΕΕ 2015,577 επ. Ο ίδιος, The Single Supervisory Mechanism (SSM), 2015. Επίσης, J.-V. Louis, La difficile naissance du Mécanisme Européen de Résolution des Banques, Cahiers de Droit Européen, 2014, 7 επ. R.D.B.F., L'union bancaire européenne (Dossier), no 4/2014, 60 επ. Τέλος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Χάρτης πορείας προς την τραπεζική ένωση, Βρυξέλλες, 12.9.2012-COM(2012) 510 τελικό (www.europa.eu): Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Προς μία Τραπεζική Ένωση, Ψήφισμα της 13.9.2012 (ΕΕ 3.12.2013, C. 353 Ε/138): Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Οι μεταρρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα στην Ευρώπη (ανωτ. σημ. 5). Πρόσφατα εξάλλου μέσω του άρθρου 2 Ν 4335/2015 ενσωματώθηκε στο εθνικό μας δίκαιο η Οδηγία 2014/59/ΕΕ (ΕΕ 12.6.2014, L. 173/190, ενοπ. έκδ. 2.7.2014) για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων καθώς και επιχειρήσεων επενδύσεων, η οποία συνιστά ουσιαστική πυλώνα της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης. Επ' αυτού, Ν. Παπαϊωάννου, Ο νέος ΚΠολΔ και η εξυγίανση των τραπεζών, ΔΦΝ 2015,931 επ.

144. Αντιπροσωπευτικά, K. Karr, Democracy and lobbying in the European Union, Frankfurt, 2007· D. Coen/J. Richardson, Lobbying the European Union, Oxford, 2009· E. Ongaro/A. Massey/M. Holzer/E. Wayenberg, Governance and intergovernmental relations in the European Union and the United States, Cheltenham, 2010· Richardson/S. Mazey, European Union: Power and policy-making, Oxford, 2015⁴.

145. Εντελώς επιλεκτικά, με αναφορές και στο φορολογικό καθεστώς των Ελλήνων Βουλευτών, βλ. σε: athenseveryday.

ροαποφυγής, σε αντίθεση προς τη γενικότερη αρχή της ισότιμης φορολογικής και όχι μόνον αντιμετώπισης των πολιτών σε εθνικό όπως και ευρωπαϊκό επίπεδο; Είναι δε άραγε τα προηγούμενα άσχετα με την καθυστέρηση των ευρωπαϊκών θεσμών για αμεσότερη φορολογική εναρμόνιση στο ενωσιακό πεδίο, ιδίως σε συνάρτηση με την εγκαθίδρυση και λειτουργία της ευρωζώνης¹⁴⁶; Ευρύτερα επίσης, η υπό έντονη διαπραγμάτευση στις ημέρες μας της γνωστής ως Διατλαντικής Συμφωνίας Εμπορίου και Επενδύσεων (Transatlantic Trade and Investment Partnership - TTIP) μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ¹⁴⁷ πως ακριβώς

πρόκειται να επιδράσει στο αίτημα αντιμετώπισης των κινήσεων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής παγκοσμίως, εφόσον στη συγκεκριμένη συμφωνία επιρρίπτεται από πολλές πλευρές ότι συνιστά μοχλό περαιτέρω δομικής απορρύθμισης (deregulation)¹⁴⁸ των διεθνών οικονομικών σχέσεων¹⁴⁹; Ερωτήματα των οποίων οι απαντήσεις -μαζί με αρκετά περαιτέρω σοβαρά θέματα- μένουν ακόμη αδιευκρίνιστες, με ικανές σκιές αμφιβολίας καθώς και αμφισβήτησης ως προς τις αντανακλαστικές συνέπειες των πραγματικών και νομικών δεδομένων, τα οποία προσπάθησε να αναλύσει με τη δέουσα αντικειμενικότητα η παρούσα μελέτη. Το αδήριτο μέλλον αναμένεται να μας προσφέρει, όπως πάντα, τις αναγκαίες επεξηγήσεις και διεξόδους.

blogspot.com (17.12.2012), www.koolnews.gr (27.4.2014) και www.imerisia.gr (4.7.2015). Για το νομοσχέδιο που κατατέθηκε αρμοδίως στο ελληνικό Κοινοβούλιο την 10.8.2015 σχετικά με περικοπές στα προνόμια υπουργών και βουλευτών, χωρίς όμως ακόμη να έχει ψηφισθεί, βλ. «N» 11.8.2015, 18.

146. Ανωτ. ενότ. 2, *in fine*, 4-6, 8, *in fine*, 9-14 και σημ. 37, 70, 77, 90, 92.
147. Μεταξύ πληθώρας έργων, βλ. πιο πρόσφατα, *European Commission*, The top 10 myths about TTIP: separating fact from fiction, Luxembourg, 2014-2015, όπως και: The opportunities for small and medium-sized enterprises, Luxembourg, 2015 (www.ec.europa.eu). *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ΕΕ-ΗΠΑ: Η συμφωνία για τη Διατλαντική

σχέση εμπορίου και επενδύσεων, 28.5.2015 (www.europarl.europa.eu). *M. Cremona*, Negotiating the TTIP: Context and scope of TTIP, *Common Market Law Review* 2015, 351 επ. *J.-F. Morin et al.*, The politics of TTIP in a globalized world, Burlington, 2015. Τέλος, *Συνήγορος*, τεύχ. 108/2015, 52.

148. Αντί πολλών, *Δούβλης*, ΔΕΕ 2014,929, με σχετική βιβλιογραφία.
149. Έτσι, ως πρόσφατο δείγμα, *J. Hilary*, Διατλαντική εταιρική σχέση εμπορίου και επενδύσεων, 2015².

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 23, Τηλ.: 210 3678800 (30 γραμμές), ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 2, Τηλ.: 210 3607521,
ΠΕΙΡΑΙΑΣ Φίλωνος 107-109, Τηλ.: 80 111 70 111, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ Φράγκων 1, Τηλ.: 2310 532134,
ΠΑΤΡΑ Κανάρη 28-30, Τηλ.: 2610 361600

www.nb.org • e-mail: info@nb.org